efendisiz

AYLIK POLİTİK DERGİ

SAYI 4
MAYIS '89
KDV DAHİL 1000 TL

BİR MÜCADELE GÜNÜ; 1 MAYIS

1 Mayıs 1886 tahakküme başkaldırının toplumsal anlamda sembolleştiği günlerden biridir. Doğrusu bu konuda bir "anma" yazısı yazmak da istemiyorum. Bu onları tarihteki yerlerine yerleştirmek olacak. Oysa bu tarih, tahakkümün tarihidir. Ve başkaldırılar onun içindeki normal olaylar değil; Paris Komünarı Louise Michael'in deyimiyle "zamanı durduran", bu tarihe karşı çıkan hareketlerdir. Bir Liberter için başkaldırıları ve özgürlük mücadelelerini anmak, özgürlük istemini ve mücadeleyi YAŞATMAK anlamına gelir. Bu ise meşru zeminler arayarak ya da onları tahakkümün platformunda meşrulaştırmaya çalışarak olmaz. Böylesi bir meşrulaştırma, mücadele ruhunu öldüreceği bir yana kurumsallaşmalarına ve sonunda "devlet töreni"yle kutlanır "bayramlar" haline gelmelerine; bu tarihin bir parçası olarak tanımlanmalarına yol açmakta. Bugün 1 Mayıs, Paris Komünü, İspanyol Devrimi gibi bir çok özgürlük mücadelesi otoriter ideolojilerin -özellikle marksizm- katkılarıyla bugünkü toplumsal tanımlar içine sıkıştırılarak unutturulmaya çalışılmaktadır. Ancak tahakküme karşı hiç bir başkaldırının bu katman ya da sınıflardan birinin mücadelesi olamayacağı görülmelidir. 1 Mayıs "işçi sınıfının" bir başkaldırısı değildir. 1 Mayıs mülksüzlerin bir başkaldırısı da değildir. Bu, mücadele edenlerin sosyal yapısına baktığımızda işçileri, zanaatkarları, işsizleri ve daha bir çok mülksüzü bulamıyacağımızdan değil. Aksine onlardan başka kimseyi bulamıyacağız. Ama onları diğer, zamanlardan ve mekanlardaki mülksüzlerden ayıran nedir? Hayatlarının tahakkümce yönlendirilmesine karşı çıkmaları, tahakkümün meşruiyet alanını reddetmeleridir. Bu reddediş EYLEMİN KENDİSİNDE vardır. Ve bir kez bu tavır alındığında artık düzenin sıfatları anlamsızdır. Çünkü mücadele edenlerin her biri tarihe karşı çıkan birer ÖZNE'dir.

1 Mayıs asilerin ve özgürlük isteyenlerin yarattığı bir mücadeledir.

İSLAMCI-FAŞİZMİN ÖNLENEBİLİR YÜKSELİŞİ

O.KONUR

KARA'nın ilk sayılarından beri, dikkati birazcık da olsa islamcı-faşist harekete çekmek için yırtınıyorum.

KARA'nın 6. sayısında (Mart 87) "Nereye İslâm?" yazımda aynen şöyle yazmışım: "İslam teolojisinin meşhur bir akıl yürütmesi vardır. 'Kâfirin kâfir olduğuna şahadet etmeyen de kâfirdir.. kâfirin kâfir olduğuna şahadet etmeyenin kâfir olduğuna şahadet etmeyen de kâfirdir.." Türbanla başladı iş, oruç tutmayanları dövmek ve öldürmekle, tiyatro oyunlarına saldırmakla gelişti, Salman'la devam ederken "Günaha Son Çağrı" protestosuyla, "peygamberimiz İsa" savunusuyla yeni bir perde açtı. Süreç çok anlaşılabilir, "türban'ı yasaklayanlar kâfirdir", "türban'ı yasaklayanları onaylayanlar da kâfirdir", "türbanın yasaklanmasına karşı çıkmayanlar da kâfirdir", "türbanı savunmaya katılmayanlar da kâfirdir" eh ne kaldı geriye "türban kullanmayanlar kâfirdir." Aynı sistematik Salman'a, protesto edilen filme, oruç tutmayanlara rahatlıkla uygulanabilir.

İki sene önce de yazmıştım, şimdi yine yazıyorum, eğer Türkiye'de Arap ya da İran kökenli olsun, islamcı faşizm iyi değerlendirilemez, ona karşı mücadelenin yollları iyi belirlenemez ve bunların pratik adımları zamanında atılmazsa Türkiye 12 Eylül yönetiminden bile beter bir totaliter oluşumla tanışma "şansına" erecektir. Bu yazıda bunları tartışmak, uyuklayanları dürtmek, durumun vahametine dikkat çekmek istiyorum.

Oysa bugün islamcı faşizm, her iki yönüyle (arap ve iran kökenli) merdivenleri emin adımlarla tırmanırken Türkiyeli devrimcilerin ezici çoğunluğu derin bir körlük içindedir. Faşizm herhangi bir toplumda

---

- **Erkek TahakkümününKökenleri Üzerine**
- **Bilimin Efsaneleşmesi**
- **Hitler Bir Deli miydi?**
- **Ahlak, Politika, Doğrulama**

oluşumunun ilk aşamalarını her zaman o toplumun kültüründe derin kökleri olan bir takım "değer" ve "efsane"lere dayandırır. Mussolini Roma uygarlığından, Hitler Töton şövalyeleri ve askeri-kabile bağlılıklarından, İspanyol Falanjı güney amerikayı "medenileştiren" fatihlerinden dem vururken merdivenin ilk basamaklarına her zaman toplumun büyük çoğunluğunca "tartışılmaz değer" olan mitosları oturtmuşlardır. Halkçı bir görünümle sahneye çıkar faşizm, toplumun diğer politik, toplumsal akımları daha halkçı olduklarını, milliyetçi olarak çıktığında daha milliyetçi olduklarını vb. vb. iddia eder dururlar. En önemli üstünlüğü de zaten bu noktadadır. Gündemi belirlemek ve çerçeveyi oluşturmak.

Bugün Türkiye'de islamcı faşizm de bunu büyük bir beceri ve dikkatle oluşturmakta, uygulamaktadır. Bu taktiğin en önemli özelliği karşı cephede karışıklık ve bölünmeler yaratmak ya da zaten bir bütün olmayan cephenin radikalleşmesini önlemektir. Yine "KARA"da "faşist moral panzehirini, liberter morali bekliyor" diye yazmıştım. Buna neden yeniden değiniyorum, çünkü iddia ediyorum ki, hiçbir politik hareket faşizmle ya da islamcı faşizmle başarılı bir mücadele veremez. Bütün politik hareketler "kitleleri" nesneler olarak ele aldıklarından, eğitilmesi yani yoğrulması ve biçimlendirilmesi gereken bir hamur olarak gördüklerinden faşizmin önlenebilir yükseliş merdiveninin esiri olmaya mahkumdurlar. Oldukça karışık olan bu noktayı biraz açalım. Toplumsal düzeyde en yaygın olarak süregiden tartışmayı biraz şematik, biraz kaba hatlarıyla ama sanırım gerçekliğ yakalamaktan uzak olmayan bir tarzda tanımlayalım. Sonra da bu tartışmanın niçin böyle sürüp gittiğine ve bu tartışmanın muhtemel gelişimine göz atalım.

islamcı faşist savunu	laik savunu
1.Basamak	
Soru:Siz müslüman değil misiniz? (Gündem belirleniyor)	Cevap:Bizde müslümanız (Gündem belirlendi)
2.Basamak	
Soru:Öyleyse Kur'ana inanırmısınız?	Cevap:Öhhö! Tabi inanırız, ama,akıl onu yorumlar, hani.
3.Basamak	
Soru:Peygerimizin kurduğu adalet ve devlet düzeni ne?	Cevap:Ehem! Tabi ama, artık 20.yüzyıldayız.
4.Basamak	
Soru:Gençlerin batıdaki gibi yaşlıları tanımaz, dinine saygısız olmasını mı isterdiniz.	Cevap:Nereden çıkardınız, bizimde "değerlerimiz"var.
5.Basamak	
Soru:Bu değerleri nereden alıyorsunuz?	Cevap:Tabi Kur'andan ama, biz sizin kadar "koyu" değiliz.
6.Basamak	
Soru:Değersiz devlet olurmu?	Cevap:Olmaz tabi.

İslami Devlet

Bu ve bunun benzeri birçok şema üretilebilir ama herbirinde değişmez bir yan olacaktır. Net, kararlı ve inanmış sorular karşısında keçi bilmemnesi gibi ne kokar ne bulaşır cevaplar. Bin dereden su getirmeler, akıl kıvrımlarının arkasına kaçarak bir ahlakla başa çıkılabileceğine inanan safdillikler. Ahlaksız bir toplumsal hareketin ancak bir politik hareket ya da çıkar hareketi olacağı biline biline, "kitleyi" kaybetmemek için yapılan kıvırtmalar. "Kitle" müslüman olduğu için olunan müslümanlıklar, yine aynı politika nesnesine sahip olmak için "sahip olunan" değerler. Evet ne yazık ki bugün Türkiye'de islamcı faşizmin tahakkümcü ahlağ zeminine oturttuğu toplumsal hareket karşısında oluşan cephe böyle bir vaziyette. Bu laik savunu cephesi üstelik sanıldığından çok daha alacalı bulacalı, kemalist bürokratlardan, burjuva eşlerine, marksist bazı akımlara kadar uzanıyor. Marksizmin birçok akımı bu islamcı faşist gelişme karşısında daha da ileri gidebiliyor. Bir kısım marksist akımlar "sivil-toplumculuk" başlığı altında islami faşist gelişimi sivil toplumun ögesi olarak görüp, bu sivil-toplum kavramının değdiği

herşeyi akladığ önyargısıyla, faşizmin ve nazizmin de "sivil-toplum"un ürünleri olduğunu unutmuş görünüyorlar. Öte yandan bazı başka marksist akımlar islamcı-faşizmi "anti-emperyalist" görerek hayırhah bakışlar içine düşebiliyorlar. bu konuda en çarpıcı örnekleri İran devrimci süreci içinde bulmak mümkün. Bakın pro- sovyet İran komünist partisi TUDEH'in lideri İhsan Tabari İran'daki mollalar hareketini nasıl yorumlayabiliyor:

"Bilimsel sosyalizmin vazettiği sosyal gelişme programı, islamiyet ve Şii'ciliğin sosyal talepleri ve ilkeleri ile bazı ortak eğilimlere sahiptir... ve bu olgu, sosyalizm yanlıları ile ilerici imamlık ve onun yanlıları arasında işbirliğini sadece olanaklı değil, zorunlu kılar"lar(1)

Yine aynı şekilde 4. Enternasyonale bağlı bir kısım Troçkistin islamı "anti-emperyalist" kabul ederek İran'daki mitinglerde "Allahu ekber" sloganıyla konuşmalarını başlattıkları bilinen olaylardandır. Bu yaklaşımların temel nedeni nedir? Eğer islamcı faşistler daha güçsüz olsalardı, iktidar alternatifleri arasında en güçlüsü olmasalardı, marksistler "kitleden kopmamak" kaygılarına bu denli düşerler miydi, teorileri bunca kıvırtmayla dolu olur muydu? Tabii ki hayır. Hiçbir ahlaka sahip olmayan politik hareketlerin belkemiği yoktur ve onlar "kitlelleri elde etme" pragmatikliğinin pençesinde oradan oraya savrulurlar. Onların gözünde eğitilecek "çocuklar" olan "kitleler" toplumsal ilişkilerin dolayımlarından bir şey anlamazlar, eğer bu kitleler müslüman kültür atmosferi içinde yaşıyorlarsa, onların karşısına çıkılıp "ben müslüman değilim" denemez. Ancak kıvırtılır, bu beyan ertelenir, utangaçça saklanır ve doğaldır ki her şekilde kendini göstererek sırıtır. Sonuçta "gerçek" müslümanlar, utangaç "müslümanlar" ya da "müslüman olmayan müslümanlar" karşısında zafere ulaştığında. yani bir ahlak, bir ahlaksızlık karşısında zafere ulaştığında şaşkınlık içinde -İran'da olduğu gibi- paramparça olurlar.

Oysa tahakkümcü islamcı-faşist ahlağın karşısına özgürlükçü bir ahlakla çıkılabilir. Ama böylesi bir ahlak islamcı-faşizmin olduğu kadar, en az o kadar diğer tahakkümcü yapıların da panzehiri olacağından bu alacalı bulacalı laiklik savunurları için kullanışlı değildir. Burada yine şematikte olsa açıklanması gerektiğne inandığım bazı noktalar var.

Dinsiz olanların laik olması gerektiğine duyulan inanç, toplumu veri haliyle ele almanın, onu dönüştürülebilir bir yapı olarak görmemenin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Birincisi bu inanç, her toplumda bir devleti varsaymakta ve ikincisi toplumların birbirini seçmiş bireylerden oluşamayacağnı öngörmekte ve bunu da günümüzün milyonlarca insanı, devletin zor ve ideoloji gücüyle biraraya getirdiği toplumlarına bakarak yapmaktadır. Birbirini seçmiş bireylerden oluşan toplumların varolabileceğine inanan bir liberter için, yaşamlarını dinsel inançlarıyla kurmuş ve bunu seçmiş olduklarını beyan edenler üzerinde yine bu bireylerin toplumsal ya da politik yaklaşımlarını bu inançlardan ayırt etmelerini beklemek ve bunu dayatmak, ahlaklarını "kafalarının ya da yüreklerinin içinde" yaşamalarını vaaz etmek, tahakkümün bir türüdür. Türbanı seçmiş bir kadına, başı açık dolaşmak evrensel ve objektif bir doğuymuşçasına dayatılamaz. Bunun tersi de aynı derecede

savunulasıdır. Ama yine aynı şekilde islami bir yaşam sürdürmek isteyenlerle istemeyenler, başka sonsuz sayıda çeşitlilik içinde yaşamak isteyenler aynı toplumda yaşamaya da zorlanmamalıdır. Daha ileri giderek somut bir örnek vereyim; sözgelimi özgürlükçü bir ahlağın çatısını oluşturduğu federal ya da konfederal bir "toplum"da aralarında islami olanların da bulunduğu çok çeşitli "cemaatler" birarada yaşayabilirler.

Yaklaşım böyle konulunca resmi modernist ideolojinin anti-islamcı yandaşları da islamcı-faşistler kadar totaliter, onlar kadar özgürlük düşmanı olabilmektedirler. Bu noktada vahim olan, özgürlük ve eşitliği hedefleyen toplumsal devrimcilerin bu iki kanattan biriyle özdeşleşmesi, ittifak arayışları içinde olması, batı karşısına doğu, ya da doğu karşısına batı kafasıyla çıkmalarıdır. Böyle bir mücadele sonucunda ortaya çıkacak sonuç birileri için hayırlı olacaktır ama kesinlikle özgürlük istemini ahlaklarının temel taşı yapanlar için "şer" dolu olacaktır.

Yazımı, pratik bir öneri amacıyla ele almıştım, bu bağlama girerken şunu belirteyim, islamcı-faşizmden, bir ahlağı kendisine propagandif malzeme yapan ve bu sözümona ahlağ tahakküm araçlarına başvurarak egemen kılmaya yönelen, bunu da daha söyleminin ilk emarelerinde ortaya vuran arap-iran kökenli islamcı hareketleri anlıyorum. Bu hareketlerin "resmi" ideoloji gibi ahlak ya da ahlaksızlığ zora dayanarak kabul ettirme yöntemleri içinde yaşayabileceğine inanıyorum. Bu bağlamda "Sen müslüman değil misin?" sorusu bağlam belirleyici bir politik slogandır ve sorunun kendisi reddedilmelidir -eğer bağlamın içine düşülmek istenmiyorsa-. Bu soruyu soranlara ancak başka bir soru ile cevap verilebilir. "Sen özgürlükçü değil misin?"

Ama sorun her gün yeni bir güç gösterisi yaratarak "güçlü hareket" imajını bütün faşizm türevleri gibi başarıyla oluşturan islamcı-faşistlere pratik karşılıklar vermek ise, bu dergi köşelerinde sürdürülebilecek bir mücadele değildir.

Ramazan diye sokakta sigara içmek, yemek yemek isteyen, iki kere düşünmekte, sinemaya gidecek olan filme, islamcı faşistlerin aldığı tavrı merak etmekte, kitap sergileri tedirgin olmakta ise, islamcı-faşizm karşısında yeterince gerilenmiş demektir. Bunları kaygı duymadan yapmak, müdahalelere gereken cevabı her türlü riske hazırlıklı olarak anında ve orada vermek ve bu konuda özgürlükçü olan herkes arasında dayanışmayı geliştirmek ve bu özgürlükçü dayanışmanın bugün ya da gelecekte sağ ya da sol olsun tahakkümün her çeşidine karşı içtenliğni oluşturmak hepimize düşen bir sorumluluktur

BİLİMİN EFSANELEŞMESİ

Hulki Çelebi

Bilim, yapısal olarak birbirinden çok ayrı içeriklere işaret etmek üzere kullanmamız gereken bir kavramdır. Çünkü tarih boyunca her toplumsal sistemde, her uygarlık ve kültür bütününde ve her tarihsel dönemde değişik kılıklarda ortaya çıkmıştır: ilkel zihniyetin ürettiği arkaik (yazısız) bilim, Eski Yunan bilimi, Çin bilimi, İslam bilimi, Ortaçağ Avrupa bilimi, modern Batı bilimi vb. Bilim sözcüğünü hep bir sıfatla anma gerekliliği, bilimin değişik zaman ve mekanlarda özgül bir biçimde kendini dışavurmasının sonucudur.

Bilimin, içinde ortaya çıktığı bütün tarihsel dönemleri kapsayan tek bir tanımı yapılamaz gibi görünüyor. Her uygarlık çerçevesi içinde bilimin özgül bir yapılanma olarak ve o uygarlığın zihinsel temellerinden derin izler alarak ortaya çıktığı görüşüne katılıyoruz. Ortaçağ islam bilimi teolojik düşünceyle uyum içinde işliyordu; günümüz ilkel yerlileri üzerinde yapılan etnolojik gözlemler mitoloji, bilim ve büyü arasında sıkı bir içiçeliği ortaya koyuyordu; Eski Çin bilimi Batılı anlamda rasyonel postülaları içermiyordu; Hint matematiği lirik öğeler barındırıyordu; Eski Yunan bilimine ise mitolojik unsurlar sızmıştı. Bütün bu farklılıklar bir güçlüğü açığa çıkarıyor: "Bilim nedir?"e verilebilecek en kapsamlı ve en kestirme cevabın sahip olması gereken açık-seçik ve sabit kriterlerin bulunmaması güçlüğü.. Burası açık. Fakat geleneksel görüş, bilim tarihinin "tek bir bilimin" ilerlemesinden ibaret olduğunu savunuyor. Bugünkü modern bilimin, birikimsel bir aşma olduğunu ve insanlık tarihi boyunca doğrusal bir çizgi üzerinde evrim geçirdiğini öne sürüyor. Bilimi, kültür ve uygarlık çevresinden bağımsız otonom bir insan faaliyeti olarak gösteriyor.

Thomas Kuhn "Bilimsel Devrimlerin Yapısı"nda bu yaygın görüşü allak bullak etti. Kuhn'a göre tarihsel yolculuğu süresince bilimin kesintili, süreklilik taşımayan, yer yer kopukluklara uğrayıp yeni biçimler alan macerası, tarih boyunca ilerleyen tek bir bilim görüşünü savunmamızı olanaksızlaştırır.

Bilimin tarihsel gelişimi, bir önceki dönemin epistemesinden (dünya imgesinden) kopuşlarla, sıçramalarla gerçekleşir. Böylece, örneğin Rönesans dünya ve bilim imgesi, ortaçağ'ınkinden köklü bir kopuşu simgeler. Yüzyıllardır süregelen bir geleneğin karşısına cılız ama aykırı bir görüş dikiliverir. Bir bunalım döneminden sonra bu yeni imgenin baskın duruma geldiğnin belirtileri başladığ anda kopma başlamıştır. Fakat burası önemli bir ayrım noktasıdır: Yeni bilgi sisteminin eskisiyle bir alıp vereceği yoktur; ne onun bağrından çıkmıştır, ne de kavramsal yapısını ona borçludur. Dünya adeta yeniden kurulmuştur! Yer merkezli evren görüşünden güneş merkezli evrene geçişte bu kopma belirgindir. Newton mekaniği, Aristo mekaniğinin verileri üzerinde bir aşma değildir. Einstein mekaniği de Newton'unkinin temelleri üstünde yükselmez; aksine ondan ödünç aldığı birşey yoktur. Böylece bilim adamının yaptığı şey, Bilimsel Devrim dönemlerinde kendisinden öncekileri yıkıp bir yenidenyapma'dır.

Peki ama bütün bu teknik konulardan neden sözetme gereği duyuyorum? Neden bilimin efsanevi rolüne girmek için bunca oyalanıyorum? Herşeyden önce, bilimin çeşitli tezahürleri arasında bir apayrılık, belki aykırılık tespit etmek için; bunu yapmadan konuya girişmenin safça bir cüretkârlık olduğunu düşündüğüm için; dahası modern Batı biliminin özel niteliğini vurgulamak için buna ihtiyacımız var.

Bilimin efsane üretme rolünün modern zamanlara özgü olduğunu bilerek ve Horkheimer'ın "bilim, toplumsal sürecin bir öğesidir" sözünü hatırlayarak 'bilim' eleştirisini modern Batı bilimiyle ve onun toplumsal fonksiyonuyla sınırlı tutacağız. Öte yandan, modern bilimsel zihniyetin eleştirisinin, aynı zamanda bir kültür ve uygarlık eleştirisi olduğunu da eklemeliyiz. Çünkü Rönesansla birlikte Avrupa'da ortaya çıkan modern bilim, Batı uygarlığının kültür ve değerler sistemine uygun kavramsal sistemler ve bilimsel kriterler geliştirerek varlığını kurdu, yaygınlaştırdı ve evrenselleştirdi.

Kolaycı eleştirilerden iyice sakınmak için, modern bilim içinde doğa bilimlerinin ve insan bilimlerinin toplumsal rollerinin farklı olduğunu, bilim eleştirimizde kullandığımız kimi yargıların doğa bilimlerine, yöneltilmediğini belirtelim. Şunu da ekleyelim: bilim sorununa öncelikle liberter bir bakış denemesidir yaptığımız.

Modern Bilimin Tahakküm İşlevi

Çağmız bilimine etik temelli bir bakış, şu itirazlar üzerinde yoğunlaşacaktır: 1. Bilimin, insanlığın topyekün bir yıkımına neden olabilecek veri, bulgu ve teknik potansiyele sahip bulunması,

2. Bilimin kendini mitleştirmesine paralel olarak bilimsel- "nesnel" içeriklerin tek geçerli ve imtiyazlı bilgi türü olduğunun yaygın onayı,

3. Toplumsal hayata müdahalede bilimin saltık hükümranlığı; insan hayatını tek boyutlu mekanik süreçlere bağımlı kılması; modern kapitalizmin denetleme işlevinin bir organı haline gelmesi; böylece devlet tahakkümüyle uyumlu bir işbirliği içine girmesi,

4. Bilimin. doğal güçlere kusursuz bir biçimide egemen olma güdüsüyle işlemesi,

5. Bilimsel bilginin başka bilgi disiplinlerince hiçbir biçimde dizginlenemez, sınırlanamaz, dengelenemez ölçüde kapalı bir iç işleyişe sahip oluşu.

Şu birinci itiraz noktasını pek fazla zayıf bulanlar çoğunlukta. Diyorlar ki, barutun keşfi bilimin eseridir, ancak onun yıkıcı kullanımından sorumlu tutulamaz. Üstelik aynı keşfin insanlığın hizmetine kullanılmayacağını kim iddia edebilir? Büyük ölçüde doğrudur bu söylenenler. Ama bir nokta var ki hep gözden kaçırılır: Bilimsel pratik, bilimsel zihniyetten, bilimsel zihniyet de genel toplumsal zihniyetten beslenir.. Barut binlerce yıl önce Çinliler tarafından keşfedildi. Fakat ne amaçla kullanılıyordu biliyor musunuz? Geleneksel törenlerde estetik bir beğeniye seslenen havai fişekleri ateşlemeye.. Yine dünyanın en eski metal gemileri Çin'de imal edilmiştir. Kullanımı yalnızca seyirliktir: halk için törensel bir heyecan kaynağı. Yanlış anlaşılmasın, bilimin tahripkâr kullanımına karşı değilim, belki Çinliler de değildi. Ancak bir tahakküm aygıtı olarak değil, dışsal bir tehdite karşı fiili savunma aracı olarak..

Doğu'da bilim, yüzyıllarca işleyişi sırasında, hiçbir zaman "doğal güçlere hükmetme" zihniyetine ulaşmamıştır. Çinli, barutu, çevre halkları boyunduruk altına alabilecek bir silah haline dönüştürmeyi aklının ucundan bile geçiremezdi. Dev gemilerle sömürgeler aramayı, yeni dünyalar zaptetmeyi düşünemezdi. Ufku dar olduğundan mı? Hayır, öyle olsaydı Çin seyyahları çok zahmetli yolculuklarına katlanmazlardı. Ünlü Çin bilimi uzmanı Joseph Needham, Çin kültüründe, doğanın zapt-u rapta alınmasını dile getiren bir anlayışın olmadığını, "evet" ve "hayır" gibi kesin ve katı mantıksal yargıların gerekli olmadıkça kullanılmadığını yazıyor. Çin kültürüne organik bir düşünme sürecinin eşlik ettiğini, madde ve ruh ikileminin mekanik bir bölünme olarak sunulmayıp, kafa emeği ile kol emeginin ayrı kategorilere bölünmediğini bildiriyor. Oysa Descartes'dan beri Batı zihnine egemen olan "madde ve ruh arasındaki kesin ayrımın en önemli paralellerinden biri de kafa ve kol emeginin göreli değer ve önemi arasında yapılan aynı ölçüde kesin ayrımdır."(J. Needham, Doğunun Bilgisi Batının Bilimi, s.111)

Bir de ünlü fizikçi Heisenberg'in ağzından dinleyelim: "Çağdaş dünyanın yarısı, yani Batı, bilim yoluyla doğa güçlerini altetme ve onları kullanma düşüncesini, Batıya özgü olan bu düşünceyi, somutlaştırarak bugüne dek görülmedik ve eşsiz bir güce ulaşmıştır. Öbür yarısı, yani Doğu, birlik olma gücünü, Avrupa'lı bir filozof ve ekonomicisinin (Marx?) bilimsel tezlerine olan inancından almaktadır. (..) Yaşamımız üstüne bahse giriyor ve diyoruz ki, kökenimizi anımsayabildiğimiz ve Avrupa'nın güçlerini uyumlu bir işbirliğine götüren yolu yeniden bulduğumuz ölçüde, Avrupa'da maddesel yaşam koşulları bile, son elli yıldakinden çok daha iyi olacaktır." (W. Heisenberg, Çağdaş Fizikte Doğa, s. 54- 55) Kim demiş kültürel bağlılık duygusu bilim adamının pratiğine yön vermez diye? Şu sözler en profesyonel siyasetçilere bile taş çıkartacak kadar kesin ve ustaca formüle edilmiş değil mi? " Bilim bütün ulusları birleştirir" diyor Heisenberg. Doğrusu gözyaşartıcı bir enternasyonalizm! Peki ne pahasına ve hangi kültürel ortaklıkta birleştirir? " Dış unsurların karmaşası"nın önlenmesi, dörtbaşı mamur bir uyum ve tavizkârlık.. Herşey hümanist Batı kültürü için! Hemen ardından "tüm iktidar bilimlere" sloganı gelirse şaşırmayın.

Modern çağ süresince bilimi, devlet dolayımından ayırarak düşünmek olanaksızdır. Kapitalist ülkelerin hükümetlerinin ve dev holdinglerinin bilim adamlarını ve bilimin akış yönünü kontrol ettikleri bir sır değil. Bugün uygulamalı bilimler tümüyle teknolojinin ihtiyaçlarıyla kayıtlanmıştır. Bugünkü bilimin özerkliği iddiası hiç de incelikli olmayan bir yalandır. Çünkü herşeyden önce bilimsel araştırma pratiği tümüyle devletin ve/veya kapitalist tekellerin sağladığı fonlara bağlıdır. Bundan da ötesi, bilim, devletlerin ekonomik büyüme ve toplumsal istikrar planlarıyla sıkı sıkıya ilişkilendirilmiş "bilim politikaları"nca yönlendirilip denetlenmektedir. Bütün bunlar, bilimi ve onun uygulanmasını yalıtık iki ayrı düzey olarak değerlendirmemizi zorlaştırıyor. Tek kelimeyle egemen bilim, tahakküm tescillidir.

Bilimin günümüzdeki işleyiş çerçevesi içinde, insanı ve toplumu denetim altına alan pek çok teknik, yöntem ve kuram geliştirilmiş durumda: Davranış ve yönetim bilimleri, enformasyon kontrolü, personel yönetimi (iş idaresi), piyasa ve güdülenme araştırmaları, psikanalitik tedavi ve sosyo-psikolojik teoriler, sistem analizi, pedagoji, gen mühendisliği, embriyoloji vb. İnsanı ve toplumu matematik niceliklere indirgeyen istatistiki araştırmalar da cabası.

Bilimsel bilginin elde ediliş tarzlarına (nedensellik, olgusallık vb.) sınırlarını, eksiklerini, vurgulayarak, bir itirazımız olmayabilir. Fakat sorun çok daha büyük: Bilimsel bilgi, toplumsal karar alma süreçlerinden bağımsız olarak topluma rağmen toplum için kendisini mutlaklaştırıyor ve kabul ettiriyor. Ivan Illich bu durumu daha iyi ifade etmektedir: "Bilginin kurumsallaşması, daha genel ve alçaltıcı bir yanılgıya yol açar. İnsanları, kendileri için bilgi üretilmesine bağımlı kılar. Ahlâki ve siyasal düşgücünün dumura uğramasına neden olur. Bu kavrayış kargaşası, tek tek yurttaşların bilgilerinin, bilimin "bilgi"sinden daha az değerli olduğu yanılsamasına dayanır. İlki, bireylerin düşüncesidir, özneldir ve politikaların dışındadır. İkincisiyse, "nesnel"dir, bilim tarafından tanımlanıp uzman sözcüler tarafından ilân edilir." (I.Illich, Şenlikli Toplum, s. 93)

Bilimadamının gördüğü itibar o denli büyüktür ki, toplumu yönetecek bilgi tekeline tek başına sahip bulunan ayrıcalıklı bir aristokrasi yaratılmıştır adeta. Hastalıklı bir durumdur bu: pasif bilgi alıcıları olan halkın sağduyusu kötürümleştirilir.

"Bir bilimin, bir mesleğin ya da siyasal partinin ürettiği olağanüstü nitelikli bilgiye gittikçe daha fazla başvurulmasıyla, kişisel kesinliklerin dürüstçe değiştokuş edildiği süreç zayıflar. Anneler, reklâmcının ya da doktorun tavsiyelerine göre çocuklarını zehirler. Mahkemede ve parlamentoda bile, bilirkişi tanıklığı kisvesi altında çok iyi gizlenmiş bilimsel söylentiler, adli ve siyasal kararları etkiler." (I. Illich, age, s. 94).

Genel anlamda bilim, evrenin bilinmeyenlerini açmış, bakış açımızı genişletmiş, zihnimizdeki şüpheleri bir ölçüde gidermiştir. Artık, evrende minicik bir nokta olduğumuzu, her birimizin sonsuzluk içinde bir mikrokozmoz olduğunu tasarlayabiliyoruz. Belki bu bilgiler bizi endişelendiriyor, ama yine de merak etmeksizin yapamıyoruz. Dış dünyayı anlamanın ve açıklamanın bir boyutu olarak bilim, her zaman vardı ve insan varolduğu sürece de özgül bir etkinlik alanı olarak sürecek. Fakat sorunumuz bu değil; sorun, bilimin, kendi yetki ve etkinlik alanını aşıp, insanlığı köleleştirmeye yönelmesi, insanın otonomisini hiçe saymasıdır.

Bilimin Özerkliği İllüzyonu

Bilim gerçekten kültürel değerlere, sosyal-siyasal pratiklere, erk ilişkilerine kayıtsız, özerk bir insan faaliyeti midir? Öyle olmadığını göreceğiz.

Mantıkçı Pozitivistlere göre bilim bize objektif veriler sağlar. Bu anlamda öznel değerlerden bağımsızdır ve hiçbir şekilde taraf tutmaz. Bir bilimsel kuram, her türlü önyargıdan uzakta doğru veya yanlış olarak nitelenebilir. Freud'a göre ise "gerçekte psikanaliz bir araştırma yöntemidir, cebir gibi tarafsız bir araçtır." Diğerlerine soracak olursak da öyledir. Yapısal yöntemin yorumadeğil, yalnızca açıklamaya izin veren incelikli araştırma modeli de daha baştan nesnelliği garanti eder. Fonksiyonalizm, diyalektik ampirizm, dilsel-mantıksal yöntemler de öyledir. Hiçbiri, nesnelliği başkalarına kaptırmaya niyetli değildir.

Şimdi, mantıkçı Pozitivizmin kurucularından biri olan R. Carnap'ın biyografisinden bir bölüm aktaralım: "Çevreye (Viyana Çevresi) dahil olan herkes, toplumsal ve siyasal ilerlemelere büyük bir ilgi duyuyordu. Ben de dahil çoğumuz sosyalisttik. Ancak felsefi çalışmalarımızla siyasal amaçlarımızı birbirinden ayrı tutmak istiyorduk. Bizce uygulamalı mantık da dahil kolmak üzere mantık, bilim kuramı, dil çözümlemeleri ve bilim yöntembilimi ve bilimin kendisi; bireyin ahlâksal amaçları olsun, toplumun siyasal amaçları olsun tüm pratik amaçlar karşısında tarafsızdır.(..) Biz kendi payımıza vardığmız sonuçların başkalarınca kullanılmasına ya da kötüye kullanılmasına bakmaksızın, bütün olayları ya da varolduğu iddia edilen olayları nesnel ve bilimsel olarak araştırma hakkını savunduk." (Felsefe Yazıları, 4. kitap, Ingvar Johansson'un makalesi, s. 19-20)

Mantıksal ve matematiksel önerme ve formülasyonların ilk bakışta gerçekten de ideoloji-dışı, yansız karaktere sahip olduğu teslim edilebilir. Bu doğru olabilir, ancak yalnızca soyut tanımlama ve işlem düzleminde. Bu önerme ve formüller tanımlama düzleminin ötesine sıçrayıp somut bir işlev kazandıkları an (örneğin mantıksal dil ve dünya analizleri vb.)ideoloji-taraflılık düzlemine düşmekten kurtulamazlar. Gerçekliğin yalnızca bir cephesini ele verdikleri, fakat sanki gerçeğn tamamını veriyormuşçasına davrandıkları için böyledir bu. Aristo mantığı - kendi başına- doğru, evrensel, yargı-dışı

-

ve yansız olabilir (her ne kadar mantık otoriteleri bazı noktalarda uzlaşamasa da), fakat onun önermeleri vasıtasıyla insana, topluma ait herhangi bir görüngüyü açıkladığınızda, önermeleriniz bütün masumiyetini birden yitiriverirler. Çünkü somut insanı açıklamaya yönelik hiçbir formül tümüyle nesnel olamaz.

Egemen bilim, somut iktidar ilişkilerinden, belirli bir tarihsel döneme ait sosyal, siyasal, tinsel episteme'lerden ayrı düşünülemez. Yöntem ve teoriler tarih-dışı bir zorunluluk olarak belirmezler. Onların varlık nedeni, çağın ve toplumsal ilişkilerin gerekleridir.

Pozitivist Bilimselcilik ve Viyana Çevresi

1920'li yıllarda ilk kıpırtılarını gördüğümüz mantıkçı pozitivizm (Viyana Çevresi adıyla da anılmaktadır), fizik biliminin esaslarından hareketle, felsefedeki ve insan bilimlerindeki tüm metafizik tortuların arındırılmasını; sonuçta gerçek ve tek bir bilimin kurulmasını amaçlıyordu. Buna göre, realite (hem fizik realite, hem de genel insan fenomenleri) basit bir dokuya sahiptir; doğa bilimleri ile insan bilimleri özce birdir. Dışımızdaki her şey olgusaldır; olgusal olan her şey metafizik değildir. Olgusal olan herşey doğrulanabilir. O halde, doğrulanamaz karakterde olan metafizik unsurlar kapıdışarı edilmelidir.

"1929'da açıklanan 'Bilimsel Dünya Görüşü: Viyana Çevresi' başlıklı programda şöyle deniyor: "Amacımız, tek bir bilimin, yani insanlığın edinebileceği tüm bilgileri; fizik ve psikoloji, doğabilimleri ve edebiyat, felsefe ve özel bilimler gibi birbirinden tamamen ayrı disiplinlere ayırmaksızın içinde toplayan bir bilimin yaratılmasıdır. Bu amaca ulaşmanın yolu Peano, Frege, Whitehead ve Russell'ın geliştirmiş oldukları mantıksal çözümleme yönteminin kullanılmasıdır. Bu yöntem, bilimi metafizik sorunlardan ve anlamsız önermelerden arındırmak ve aynı zamanda, doğrudan gözlemlenebilir içeriklerini, yani 'verilmiş olan'ı göstermek yoluyla ampirik bilimin anlamını kavramlarını ve önermelerini açıklığa kavuşturmaktır." (Fels. Y., 4. kitap, a.g.e., s. 13) Pozitivist bilimselliğin belli başlı kıstasları, doğrulanabilirlik, olgusallık, anlamsız önermelerden arındırılmışlıktır. İngiliz ampirizmi, Descartes'çı rasyonalizm ile barıştırılmış ve mantık yardımıyla genelgeçer bir bilimsel yöntemin temelleri atılmıştır. Öyle bir bilimsel yöntem ki, doğa gerçekliği yanısıra, insani olan hiçbir şey ona yabancı değildir.

Burada pozitivizmin toplumsal kökenlerine girmek ilginç olabilirdi, ama yine de birtakım ipuçları var. Kısaca değinelim. 20. yüzyıl başında Avrupa'da geleneksel bilgi disiplinleri (en başta felsefe) ağır bir kriz yaşıyordu. Öte yandan kapitalist ekonomi yeni ihtiyaçlar üretmişti. Bu ihtiyaçları hızla karşılayamadığı takdirde kriz kaçınılmazdı. Yeni ihtiyaç şuydu: bir ekonomik teknokrasi oluşturmak, onu güçlendirmek ve kadrolar sağlamak. Bu fonksiyonu teorize etmek üzere yeni bir dünya görüşü, bilimsel bir ideoloji keşfetmek gerekiyordu. Yaklaşık 20 yıl sonra Horkheimer şöyle diyecekti: "Platon filozofları yönetici yapmak istiyordu; teknokratlar da mühendisleri toplumun yönetim kurulu üyesi yapmak istemektedirler. Pozitivizm, felsefi teknokrasidir. Pozitivizm için toplumsal meclislere üyeliğin koşulu, matematiğe koşulsuz bir inanç duymaktır."

Ernest Renan, "geleceğin âmentüsünü bilim yazacak" diyordu. Öngörüsü gerçekleşti. Fakat daha ilerisi için kehânetler yapanlar da var. Düşünce ve teknik yönünden bilimsel bir toplum öngören ve dileyen B. Russell, böyle bir toplumun -fizikteki tabiriyle- kararlı bir süreklilik taşıyıp taşıyamayacağını sorar. Kararlı bilimsel toplum mümkündür; ancak öncelikle şu şartların sağlanmasıyla: a. Silahlı kuvvetler tekeli, b. "Barışçı" bir dünya hükümeti, c. Dünyanın her yanında genel ve homojen bir refah dağılımı, d. Hızlı nüfus artışının frenlenmesi, e. Özgür bireysel teşebbüsün gerekliliği ve zorunlu politik ve ekonomik mekanizmayı korumakla (kime karşı?) yükümlü gücün eşit dağılımı.

Ne var ki, yüzyılın bu en büyük mantık dehâsı saçmalamıyor. Aksine her zamanki tipik İngiliz soğukkanlılığı ile geleceğin ultra-modern kapitalizmi için ideolojik alternatif sunuyor.

Marksist Bilimselcilik

Doğa bilimlerinin yöntemini insan bilimlerine ikame eden kronik pozitivist hastalık, marksizme de bulaşmıştır. En çok Engels'in şahsında ve yapıtlarında ortaya çıkmaktadır bu hastalık. Doğanın ve insanın gerçeğini bütünsel olarak bir çırpıda kavramak isteği; bu kolaycı, kestirmeci, ucuz istek, tüm eserleri boyunca Engels'i kovalamıştır. Doğa'nın Diyalektiği'nde şöyle demektedir: "Doğa, toplum ve düşünce gelişmesinin genel bir yasasını, her yerde geçerli olan biçimi içinde ilk kez formüle etmiş olmak, her zaman için dünya tarihi bakımından önemli bir eylem olarak kalacaktır." (age, s. 92) Hiç mütevazi olmayan bir yargı bu. Ama ne var ki, Engels'in çok derin felsefi ve bilimsel yetkinliğinin bir ürünü değil. Koskoca eseri, dönemin pozitif bilimcilerinin bulgularına eklenmiş bir dipnottan ve diyalektik yasaların kalıbına vurulup yorumlanmasından fazlaca bir şey değil. Buna bir itirazımız olmayabilir. Ancak düşüncenin yasalarını doğanın yasalarıyla bir ve aynı şey olarak görmesini ve birbirleriyle zorunluca uyuşma halinde olduğunu söylemesini kabul edemeyiz."..diyalektik bütün hareketin en genel yasalarının bilimi(dir).. Aynı zamanda bu demektir ki, onun yasaları, düşüncenin hareketi için olduğu kadar, doğada ve insan tarihindeki hareket için de geçerli olmalıdır." (aynı eser, s. 338-339) Buna göre, bu yasalar insan iradesinden bağımsız olarak vardırlar ve hiçbir iradi güç bu yasaları değiştiremez; bir an için bile olsa ortadan kaldıramaz.

Doğal yasaların insan iradesinden bağımsız karakterinden bir an için bile kuşku duyamayız. Kendimizi koruma güdüsüyle otomobilin çarpma şiddetinden sakınmamız da bir fizik yasasından 'özgür' olamayacağımız anlamına gelir. Ancak konu insan ve toplum olunca aynı mekanik belirlenimlerin, aynı yasallıkların orada yeri yoktur. Bir otomobili mekanik yasalar uyarınca yürüttüğümüz gibi, toplumu yürütemeyiz. Onun kendine özgü ve hep değişen işleyiş kuralları vardır.

O halde Engels nasıl bir kurgu peşindedir? O istemektedir ki, nasıl bilimadamları maddenin içsel yasalarının bilinciyle diledikleri gibi fizik realiteyi denetleyebiliyorlar; aynı biçimde toplumun profesyonel teknisyenleri de yine aynı yasalar sayesinde insan davranışlarını ve toplumun hareketlerini denetleyebilsinler, yönlendirebilsinler.. Yani, doğaya hükmettiğimiz gibi insana ve topluma da hükmedebilirdik artık.

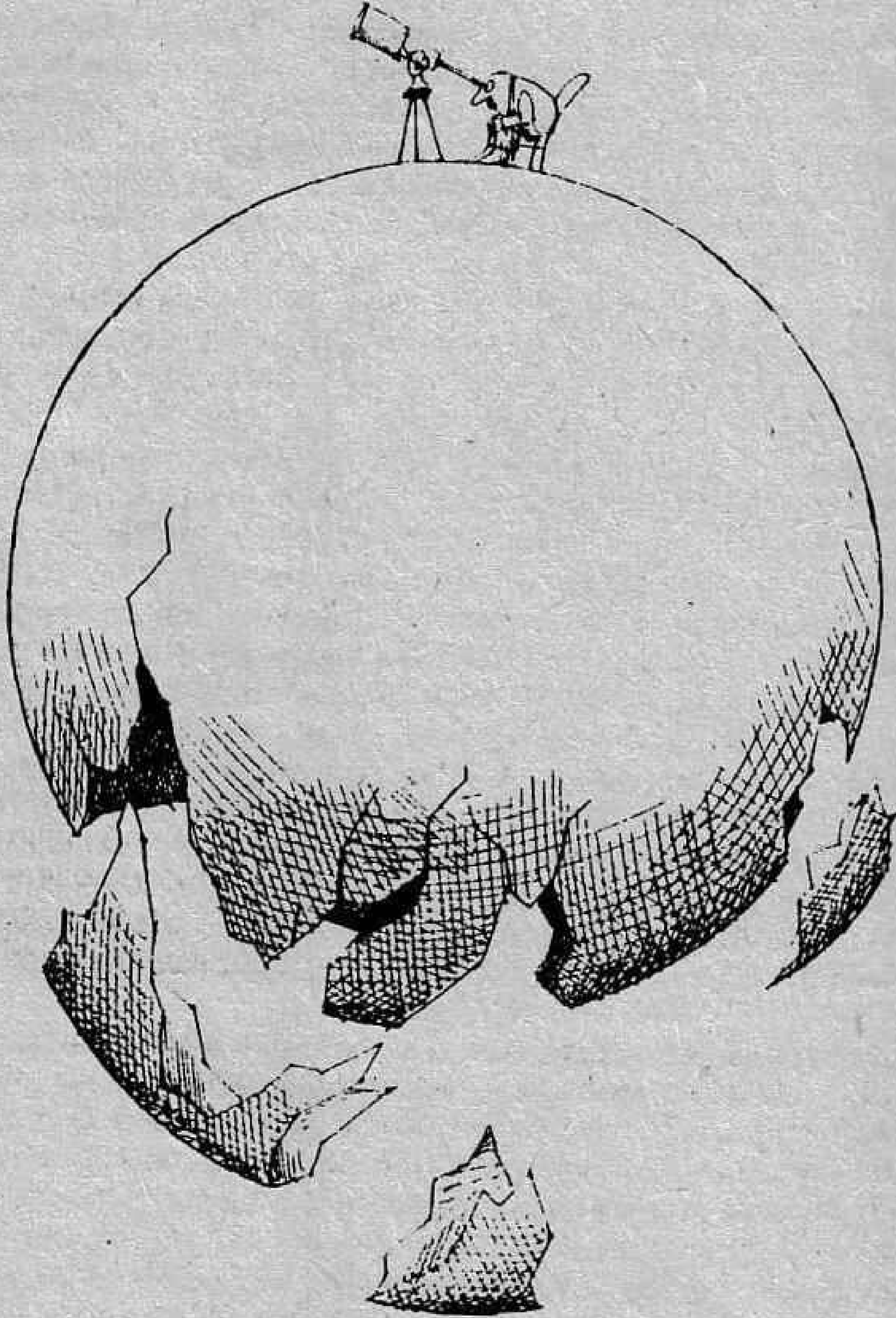
Her ne kadar kimi marksistler Marx ile Engels arasında bilimkuramsal bir ayrılık olduğunu öne sürseler gerçek bu değildir. Onlar Engels'in kaba pozitivizmini en ağır dille suçlarken Marx'ı aklamaktadırlar. Bu da bir şey. Ama biz, Marx, Engels ve Lenin arasında bilim anlayışı üzerinde açık bir kopuş olduğu görüşüne katılmıyoruz. En basitinden, bilincin doğadan çıktığı, doğadan kopan bu bilincin kendini ve kökenini tanıdığı ve bilincin yasalarının doğanın içinden çıktığı, doğa yasalarından başkaca birşey olmadığı görüşü; bu kısmen Hegel'den yürütülmüş bilinç tasarımı tohum halinde bir pozitivizme kaynaklık etmektedir. Bu temel görüş, Marx'ın da tüm zihinsel etkinliği boyunca süreklilik göstermektedir. Bazı eserlerinde daha ileri gider: öyle ki, insansal bilinç olguları gerçek açıklamasını doğada bulmaktadır. Marx, 1844 Felsefe Elyazmaları'nda şu sözleri boşuna sarfetmez: "Bütün tarih, 'insan'ın maddeden çıkan bilincin konusu haline gelmesine başlangıçtır. (..) Zamanla doğa bilimi insan bilimini içine alacak, aynı biçimde insan bilimi de doğa bilimini içine alacaktır. Yani ancak bir ve tek bilim varolacaktır. Doğanın toplumsal gerçekliği ile insanal doğal bilimler ya da doğal insan bilimleri özdeş deyimlerdir. (K. Marx, Fels. Ely., s. 201)

Marx'ın sonraki eserlerinde bir kopmadan sözedebilmemiz için tek bir bilim düşünden vazgeçmiş olması gerekir, insansal bilinç olgularına görece bir özerklik vermesi gerekir ve yine dostu Engels'in sözkonusu "pozitivist sapma'larına eleştirel kırbacını savurması gerekir. Yine de bunlara getirilebilecek çeşitli cevaplar bizi çok ilgilendirmiyor. Kuramın tutarlı sunumundan çok onun pratikte aldığı biçim bizi ilgilendirmektedir. Marksizmin çelişki ve bunalımlarını geçiştirmek üzere asıl metinler üzerinde sayısız yorumlar yapıldı. Sonuçta bugün ulaşılan noktada bir adet bilimsel marksist dünya görüşünden sözetmek güçleşmiştir. Her marksizm kendi bilimsel ideolojisini kurmak ve güçlendirmek durumundadır. Ama sabit kalan şey, bilimin, yeni toplumun kurulmasında en doğru ve en dakik araç olduğunun kabulüdür. Marksist politik bilimin teorik çerçevesi, halk kitlelerinin öz insiyatiflerini kullanarak toplumsal karar alma süreçlerine katılmasına kapalı bir zırh gibidir. Kuramsal çerçeve profesyonel politikacılarca çizilir ve bir sevk ve yürütme programı oluşturulur. Burada, bilimsel politik programın, toplumsal olan'a önceliğini vurgulamak niyetindeyim. Politik program, toplumsal dolayımdan, onun organik müdahalesinden uçakta biçimlendirildiğinden, kendi

dokunulmazlığını sağlamlaştırması özü gereğidir.

Çoğu marksist için marksizm harfi harfine izlenmesi gereken bir eylem kılavuzudur. Yapısı gereği marksizm, bilimselci bir ideoloji olarak, sunduğu politik programın 'nesnel' toplumsal-tarihsel yasaları kavradığını; bütün sorunun, en geniş kitlelerce sorgulanmaksızın bu kavrayışa uygun pratikler geliştirmek olduğunu iddia eder. Bunun dışında, kendiliğindenci halk pratikleri, duruma göre ya lânetlenir ya da politik programın somuttaki bir karşılığı haline dönüştürülmeye çalışılır.

Yani pozitivist tavır sonucu açığa çıkan bilimciler kastı, farklı bir bağlamda marksist tavırda ortaya çıkar. Zaten bir pozitivist bilimselcilik eleştirisi, aynı zamanda ve belli anlamda bir marksist bilimselcilik eleştirisidir. Lafı daha fazla uzatmadan Bakunin'e bırakalım: "..marksistlerin yapıtlarında ve söylevlerinde geçen, "bilgili sosyalist" ve "bilimsel sosyalizm" sözcükleri, yalnızca bu sözümona halkın devletinin, emekçi kitleler üstünde, yeni, sayıca az, sahici ya da düzmece bir bilginler aristokrasisinin despotça yönetiminden başka birşey olmayacağını kanıtlar. Halk bilgiden yoksundur, onun için de yönetmenin dertlerinden özgür kalacak ve tek bir yönetilen ortak halk sürüsü halinde sıkıca örgütlenecektir." (M. Bakunin. Devletçilik ve Anarşi, Sosy., Siy. Düşünce Tarihi, s. 276)

Anti-Bilimcilik

Batı Avrupa'da, iki büyük savaş döneminde ortaya çıkmış olan anti- bilimcilik; nükleer silah aleyhtarı hareket, ekoloji ve barış hareketi türünden parçacı ve tepkisel bir yonelimdir. Aşırı bir tepki örneği olarak özellikle gençlerin ilgi gösterdiği anti- bilimcilik onceleri haklı temellere oturmakla birlikte, her türlü zihinsel etkinliğe muhalif kaba bir punk nihilizmine dönüştü zamanla. Kapalı alt kültürlerin küçük grup ideolojisi ile kolayca dile getirebildikleri sığ bir bilinçti. Böylece bilim eleştirisi, bilimin kesin reddi anlamına geldi; tuhaf bir irrasyonalizm yüceltildi. Ama hakkını yemeyelim, akımın -tabii hepsi dahil edilebilirse- daha aklı başında savunurları da var. Roszak, Weisskopf, Feyerabend ve Needham başlıcaları. Ancak onların antibilime sempati göstermeleri bilimsel bilgiye mutlak reddiye değildir; değişik cephelerden bugünün bilimine, bilimsel zihniyetine eleştirel yaklaşımlar getiriyorlar.

Modern bilim efsanesine karşı eleştirilerini iki ayrı kitabında temellendiren Roszak, salt 'insani' denilebilecek bir kaygıyla bilimin insanı bozucu toplumsal sonuçlarından dem vurmaktadır. Bu tavırla, dönemin isyankâr gençliğinin duygularına tercüman olmuştur. Anlaşılabilir bir kaygı. Fakat toptancı bir inkâra ve alternatifsiz bir tepkiselliğe dönüşmediği sürece.. Ne var ki Roszak ve onun alkışlayıcıları "varolan berbattır" söylemini aşıp, "nasıl yapmalı?" sorusu üzerinde yeterince durmamışlardır. Kolay yolu seçip, Needham'ın ve Feyerabend'in giriştiği türden çabalara bulaşmak istememişlerdir. Roszak'ın, bilim eleştirisinde ulaştığı sonuçlar özetle şunlar: a. Bilimsel araştırmada gözleyen- gözlemlenen şeklinde beliren "yabancılaştırıcı ikiye bölünme", b. Bilimsel bilginin parçasallığı ve bunun teknolojik ihtiyaçların ürünü olarak ortaya çıkıp belâlı sonuçlara neden olması, c. Kültürün bilimselleştirilmesi yoluyla insanın köleleştirilmesi, d. Bilimin toplumsal ve doğal denetim formülleri geliştirmesi, e. Tek doğruluk kaynağı olarak bilimsel nesnelliğinin sunulması. Önerdiği şey ise; "doğruyu çok-boyutlu bir deneyim olarak göstermeye hazır olmalıyız."(Needham,age, s. 94)

Weiskopf da benzer bir biçimde, gerçekliği kavramanın birden fazla ve birbirini besleyen kaynakları olduğuna işaret etmektedir. "İnsan sorunlarının doğası, herşeyi açıklayan yanıtların varolmamasıdır, çünkü her birinin birden fazla cephesi vardır." (Needham, age., s. 97) Weisskopf, "tamamlayıcılık ilkesi"ni ortaya atarak, bilgimizi doğuran değişik temellerin (merak, sezgi, duygu vb.) bütünsel-tamamlayıcı işleyişini savunur.

Feyerabend ise bilim problemine çok farklı düzlemlerde yaklaşmaktadır. İlkin, modern bilimi bilim-kuramsal (epistemolojik açıdan değerlendirir: bilimsel yöntem denilen araştırma rehberinin geçerliliklerini, ön-kabullerini tartışır. Vardığı sonuç olumsuzdur. İkinci olarak, bilim tarihinden topladığı veriler sayesinde bilimin elde ettiği sonuçları tartışır. Son olarak da, bilimi, kötü toplumsal etkileri açısından görüp, kendi siyasal tercihlerini de belirterek alternatif çözüm önerileri getirir. Soruna onun kadar çeşitli yönlerden kapsamlı olarak bakan başka biri de yok gibidir.

Önce koyu bır pozitivist, sonra koyu bir Popperci olan Feyerabend, 1960'larda tüm bu eski görüşlerini terketmiştir. Popperce kesin ve ince bir biçimde formüle edilmiş bilimsel ölçütleri (yanlışlanabilirlik vb.) tartışma konusu yapar. Feyerabend'e göre genel yöntem kuralları olamaz. "Genel bir bilimsel metodoloji olamayacağına göre, bir bilimin bilimselliğini, başka bır bilimden ithal edilecek yöntem kurallarıyla güven altına almak olanaksızdır... Toplum bilimlerinin bilimselliklerini güven altına almak için ithal edebilecekleri özgül bir metodoloji yoktur." (F.Y., 5. Kitap, ag. mak., s. 96-97)

Feyerabend'in "anarşist bilim kuramı" olarak anılan görüşleri relativizm ilkesi üzerine kuruludur. Farklı kuramlara (paradigmalara) sahip bulunan kişiler farklı kavramsal yapı ve içerikleri kullanırlar ve bu kavramsal yapı ve içerikler asla birbirlerine indirgenemezler. Buna göre, örneğin özünde faydacı bir kuramda yeralan ahlâk sözcüğü, iradeci bir kuramdaki ahlâk sözcüğünden kökten farklıdır. Ayrıca, bir kuramındoğruluğunu,yanlışlığınıveyaçürütülebilirliğinibelirlememizi sağlayan hiçbir ölçüt bulunamayacağı için, her kuramın; kendi içindeki tutarsızlıklara, elverişsizliklere rağmen sıkı sıkıya ele alınıp geliştirilmesi görüşünü savunur. Böylece birden fazla kuramın birbiriyle kapışabileceği bir çoğulculuk ve kavga alanı yaratılmış olur. Feyerabend, bilimadamının nasıl davranması gerektiği sorununa, saptamış olduğu iki ilke çerçevesinde yaklaşır:

1. Çoğalma İlkesi: "Genel kabul gören, bakış açısı çok iyi kanıtlanmış ve çok yaygın olsa dahi, bununla bağdaşmayan kuramlar bulmak ve geliştirmek." Kurama ilişkin çoğulculuk isteği, F.'in zihinsel genişleme ve özgürleşme tutkusunun bir ifadesi olsa gerek.

2. İnat İlkesi: ".. bir dizi kuramdan en verimli sonuçlar vaat edeni seçmek ve karşılaştığı güçlükler çok önemli olsa da bu kurama sıkı

sıkıya sarılmak." (Felsefe Yazıları, 5. Kitap, s.91)

Anarşist bilim felsefecisi Paul Feyerabend, bilimin bugünkü işleyiş biçiminin radikal bir eleştirisini yaparken, Rönesans biliminin zihinsel özgürleştirici ve devrimci niteliğini de vurgulamadan edemiyor. Bu, 'Aydınlanma'nın da onaylanması anlamına geliyor. Ortaçağ skolastisizminin katı düşünme geleneğini yıkması, Aydınlanma düşüncesini F.'in gözünde kurtarıcı yapmış. Aydınlanma biliminin zihinsel açıklık ve zenginlik getirdiği doğru olabilir, fakat zihnin kurtuluşunun burjuvanın kurtuluşunun hizmetine koşulduğunu da unutmamak gerek. F.'in kuramsal çoğulculuk dediğ şey de, düşünme özgürlüğüne olan eğiliminden kaynak almaktadır. Ama o, düşünme özgürlüğünü toplumsal özgürlükten yalıtık, soyut bir kategori olarak ele alıyor. Böylece zihinselcilik (entelektüalizm) batağına yuvarlanmaktadır. Özgürlüğü öncelikle somut, maddi ve pratik bir şey olarak algılayanlar için, kendi başına bir zihinsel özgürlük lüksünün ne anlamı olabilir? Üstelik zaten modern tahakkümün bilim ve düşünce platformunda en geniş zihinsel çoğulculuk ve kendini ifade etme esnekliğ yeterince yok mu? Gerçekten de böylesi bir esneklik var ve kendi yasalarını kendisi koyuyor. Bu, tahakküm mekanizmasına sistem karşıtlarının düşüncelerini eritmek, işlevsiz kılmak, kendi lehine çevirip kullanmak olanağını veriyor. Bu durum, kimyasal bir kültürdeki zehirin panzehirine dönüştürülmesi işlemine benzetilebilir.

Feyerabend"in siyasal yaklaşımında, bilimin devletten, siyasal iktidardan koparılması projesi vardır. İyi de, bu proje nasıl gerçekleştirilecektir? Bu konuda elimizde fazla ipucu olmamakla birlikte çağrışımları itibariyle olumlayabileceğimiz bir yaklaşım. Çünkü bilimin devletten ayrılması statükodan kopuşu da sağlayacağı için varolan gerçekliği dönüştürmede önemli olanaklar getirecektir.

Toplum Bilimleri ve "YIKICI BİLİM"

Toplum bilimleri kapsamı içinde tarih, Antropoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi bugüne kadar dünyayı sadece anlamakla yetinmediler, onu yönetmenin ve gereğince dönüştürmenin bilgisel araçlarını da verdiler.

Tarih; ulus-devletler çağında, resmi ideolojilerin eşliğinde insanlara ulusal bilinç taşımanın kusursuz bir aracı oldu. antropoloji; dünyanın kıyısında kalmış yerli kültürleri tanıyıp uygar dünyaya uydurmanın yollarını araştırdı ve kafatasçılığa da zemin hazırladı. sosyoloji, sanayi devriminin hemen ertesinde belirerek, Batılı kapitalist toplumların ihtiyaçlarını tahlil etti, gelecekteki mümkün değşmelere karşı sistemi uyardı, toplumsal denetleme teorileri geliştirdi ve kapitalist toplumun derin sorunlarına çözüm formülleri önerdi. Siyaset bilimi ise, parlamenter demokrasinin katılım ilkelerini ve tekelci erk ilişkilerini düzenleyerek çağdaş tahakkümün çatısını kurdu.

Görülebileceği gibi, bu bilimler,egemen ilişki tarzlarının bilimleri olarak statükoyu sağlamlaştırma yönünde ideolojik bir fonksiyon gördüler. İşte, tam burada bir niteleme olarak egemen bilim kavramını kullanabiliriz. Fakat bu kavramı kullandığımız anda, onun karşıtını da koymak zorundayız: YIKICI BİLİM. Bu kavramla, toplumsal bilimlerin, devletin ve iktidar ilişkilerinin hizmetinden koparılmış biçimini anlatmak istiyoruz. Ancak bu yeterli değildir. Statükonun ayak yolundan sapma, ancak liberter bir düşünce temeliyle mümkündür. Yıkıcı bilimin görevi derken, onun ülküsel amaçlar yaratmasını değil, zaten varolan amaçların karşılaştığ güçlükleri kavramasını kastediyoruz. Böylece bilim, yaşamımızı nasıl düzenlememiz gerektiğ konusunda yalnızca bir uyarıcıdır. Tıpkı ahlâki, estetik, felsefi türden uyarıcılar gibi. Yoksa bilim harfi harfine izlenmesi gereken bir reçete değildir. Diğer yandan, bilimsel kavrayışın rolü, ahlâki kavrayıştan ne daha büyüktür, ne de ayrıcalıklıdır. Yıkıcı bilim, özgürlükçü ahlâktan daha üstün ve imtiyazlı özel bir kategori değildir. Tümüyle toplumsal bir hedeflilikten sözediyorsak ve bütünselliğn savunucusuysak, orada zaten özelleşmiş bilimciler kastına yer olmayacaktır.

Şu halde, yıkıcı bilimin sınırlarını, çerçevesini çizmek zorundayız. "Toplum bilimleri tarihsel kehanetlerde bulunmamıza olanak vermez, ama siyasal alanda ne yapılabileceği ve ne yapılamayacağı konusunda fikir verebilirler... Bilimin pratik rolü, olası eylemlerin gerçekleşmesi en uzak sonuçlarını bile anlamamıza ve dolayısıyla daha akıllıca kararlaştırmamıza yardımcı olmak gibi alçakgönüllü bir roldür." (Popper)

Toplumsallık iddiasındaki bir düşüncenin "akıllıca" karar alma süreçlerine de ihtiyacı vardır. Buna kimsenin itirazı olamaz. Ama öyle tarihsel olaylar vardır ki, insanlar rasyonel davranma alışkanlıklarını bırakırlar. Örneğn Paris Komününün katliam dönemi böyledir. Böylesi durumlarda rasyonel fiiller beklemek gerçekten de mümkün değildir. Sözünü ettiğimiz özgün bir tarihsel olaydır. Belki de yokoluş bilinciyle irrasyonel bir kendini savunmadır. Bu arada rasyonelin ihmal edilmiş olması o tarihin oyuncuları dışında hiç kimseyi de ilgilendirmemelidir. Bu nôktada yalnızca komünün başarısızlığa uğrama nedenlerini sorgulamaya hakkımız olabilir. O halde yıkıcı bilimin sınırı, pratik toplumsal rolünde ortaya çıkmaktadır. Rasyonel olarak kavradığımız şey (diyelim ki bu, devrimin zorunlu ve kesin yenilgisi olsun) özgürlüğümüzle veya ülkümüzle çatışıyorsa eğer, ona uymak zorunda değiliz. Ama öte yandan şu ihmal edilmemelidir: "Liberter düşünce varolan gerçekliği anlamak ve yıkmak için bir araç olarak, yani yıkıcı bilim olarak netliğn en üst düzeyine ulaşmalıdır."..Ve liberter düşüncenin kendi kavramsal sistemini oluşturması ve tanımlarını billurlaştırması" ..liberter bir politik bilimin inşasında zorunlu bir başlangıç noktasıdır." (Amadeo Bertolo, Efendisiz sayı: 1 , s.15 ve s. 19) Dahası bu, "..tahakkümün ve özgürlüğün yasalarını araştıran (tek biçimlilik, sürekli tekrarlanan ilişkiler, nedensel bağlantılar, zorunlu koşullar) liberter 'bilimin' sonsuz sayıdaki sorunlarının daha açık formülasyonu" (aynı makale, s. 19) için önemlidir. Demek istiyoruz ki; liberter bir tarih yazımı mümkündür, liberter bir toplumbilim ve liberter politika bilimi mümkündür.

Liberter hareket, tarihi deneyimleri boyunca, kafasını kaldırdığı her durumda ve yerde şiddetli darbeler yedi. Bugün belleğimizi yoklamak, kafamızı yormak zorundayız. Bu yenilgiler neden oldu? Devrimin "ruhu" mu yeterince güçlü değildi? Düşman kampın gücünün üstünlüğü müydü yenilgiyi getiren? Hayır, bunlar bir açıklama olamaz. Liberter hareket, geçmişinde gücünün ve ruhunun doruklarını yaşadı, hem de tüm zorluklara rağmen. O halde başka etkenler aramalıyız: Dış ve iç politik dengelerdeki beklenmeyen değişmeler, bu değişmelere uyum sağlayamama, toplumsal projeyi hayata geçirmenin maddi engelleri, tehlikeli ittifaklar, yanlış hedeflere vurma, politik öngörülerdeki ehliyetsizlik ve daha sayısız etken .. Saf ahlâki hareketler bu etkenlerin farkına bile varmamışlardır.

Düzenin özgürlüğünü, özgürlüğün düzenini yaratmak üzere, varolan düzensizliği rasyonel biçimde anlamak; tahakküm mekanizma ve kurumlarını belirlemek, bireysel ve toplumsal rollerin, çatışmaların biçimlerini kavramsallaştırarak ayırt etmek, ütopyamızın bugünkü potansiyellerini görmek gerekeceği açıktır. Bir yönüyle burası böyle. İkincisi; bilime, gerekenden fazla yetki ve anlam vermediğimiz sürece, göreceği rolün sınırlarını diğer bilişsel çerçeveler (etik, metafizik, estetik vs.) dolayımıyla çizdiğimiz sürece, ne insan üzerindeki zihinsel ve maddi baskıya, ne bilgi elitizmine, ne de 'efsane'lere açık kapı kalacaktır. Çünkü bilim, insan varlığının bütün güçlüklerini çözmek için tek başına kendisini aday göstermeye devam ettiği sürece, güçlüklere çözüm üretmek bir yana, kendisi bir güçlük kaynağı olacaktır. Needham'ınkinden farklı bir içerik yükleyerek iddia ediyoruz: "Vaad edilmiş topraklar, hiçbir zaman tek başına bilimle kazanılmayacaktır."

Liberterler açısından tarihe atfedilecek katı determinist ve teleolojik (amaçsal) mantığın bir önemi yoktur. Onlar bu tür rahatlatıcı ideolojilere ihtiyaç duymazlar. İdeallerinin gerçekleşme bilincini kendi ellerinde tutarak, geleceğn toplumunu beklemeyi değl, bugünden onu fethetmeyi tercih ederler.

Yazımızı sonlarken bir soru daha soralım. Tahakkümden arındırılmış özgür bir toplumda bilimlerin alacağı biçim ne olabilir? Tek bir kesinleme yapılabilir: ".. özgür özneler tarafından yönlendirilen bir bilim, köleler tarafından, kurumların ve 'aklın' köleleri tarafından yonetilen bugünün biliminden çok daha cazip görünecektir." (Feyerabend) Geleceğin toplumunu ve bilimini, ancak geleceğin insanı belirleyecektir.

Bugün için ne söylenebilir?: "Çoğunca Anarşistler geleceğe ait bir hayal dünyası kurarlar, bugünü görmezler derler.. Bu yanlış inanışları baltalamak, köklerinden söküp atmak gerekir. Bizde görmek konusunda eksiklik değl fazlalık vardır. Eksiğmiz göz yumup görmemek değil, daha çok görmektir, gerçeği rengiyle, özüyle birlikte görmektir." (Peter Kropotkin, Anarşizm, s. 54)

HİTLER BİR DELİ MİYDİ?

İHSAN ÜLGEN

İlk kez, çocukluğumun vurdulu kırdılı savaş filmlerinin en kötü adamı olarak tanıdım onu. Bir çok filmde, hop oturup hop kalkan, çevresine emirler yağdıran, konuşurken ağzından tükürükler saçan, her zaman telaşlı ve sinirli tavırlarıyla emrindekilere korku salan bu adam, bazen de aynı asabi çılgınlıklarına rağmen bir palyaçodan daha gülünç durumlara düşmekten kurtulamıyordu. O dönem, benim için, gözlerine doğru inen saçları, üst dudağının ortasına oturttuğu badem bıyığı, üniformasının sağ koluna iliştirdiği gamalı haçı ile, diğerlerine göre ayrıksı özelliği olan herhangi bir subaydan farksızdı.

Yaşım ilerledikçe, gerek okul gerekse mahalle çevresindeki büyüklerimden, adının Adolf Hitler olduğunu, 1933-1945 yılları arasında Nazi Almanyasının liderliğini yaptığını, Almanya'yı savaşa sürükleyip, yahudileri sabun falan yaptığını öğrendim.

Neler söylenmiyordu ki onun hakkında: Kimilerine göre o, "ırkçı bir deliydi", kimileri için ise "dengesiz, bir ruh hastası". Mahallenin yaşlısı 60'lık Şaban efendiye göreyse "Tam diktatör adamdı." "Bize böyleleri lazım" derdi Şaban efendi. "Bak o zaman sorun, morun kalmaz, herşey güllük gülistanlık olur."

Söylediklerini benimsemezdim ama karşı da çıkmazdım. Severdim Şaban efendiyi. Doğrusu hala aynı şeyi söylüyor ya yinede kızamam ona. Kızmama da gerek yok zaten, kendine "aydın" diyen bunca insan saçmaladıktan sonra şimdi neredeyse 80'ine gelmiş işçi emeklisi Şaban efendinin saçmalıklarına kızmak niye?

Uzun yıllar Hitler ve Naziler hakkında bütün bildiğim buydu. Çok daha sonraları bana "abilik" rolü oynamaya soyunmuş insanlardan, onun "tekelci burjuvazinin en sadık adamı" olduğunu öğrendim.

Bir aralık "abi"lerimden birine, onun hakkında daha çok şey öğrenmek istediğimi bildirdim. "Abi"min bana verdiği yanıt: "O, bir sınıf düşmanı öğrenip de ne yapacaksın?" türünden bir fırça atmak oldu. Bütün bunlar olup biterken benim öğrenme merakıma hayran kalan başka bir "abim" "olanlardan çok üzgün olduğunu" belirterek, elime iki kitap tutuşturdu: Biri "Faşizme Karşı Birleşik Cephe", diğeri "III. Enternasyonalde Faşizmin Tahlili".

Öğrenme açlığı ile kitapları alıp, ders kitaplarımdan birinin içine yerleştirerek, evdekilere fark ettirmeden bir solukta okumayı denedim. Heyhat! Gel de oku! O çocuksu kafamın algılayamayacağı bir sürü terimin yanısıra kitapların benim öğrenmek istediklerimle de pek ilgisi yoktu. Çok can sıkıcı bir durumdu. Bunun üzerine Faşizme karşı mücadele etmenin, faşizmi öğrenmekten daha kolay olduğuna karar vererek, kaldırıp kitapları attım.

Faşizme ilişkin tek kitap okumadan Faşizme karşı da mücadele edilebileceğni böylece kendi yaşam deneyimimden öğrenmiş oldum. Bu durum uzun dönem devam etti ve nihayet faşizme ilişkin diğer kitapların yanı sıra Adolf Hitler'in "Kavgam" adlı kitabını okumayı başardım. Hem de iki kere. İlki artık benim başkalarına "abilik" etmeye aday olduğum dönemdi. İkincisi ise eski "abi"lerimden bir kısmının "köşe dönme" uğraşları içerisinde olduğu, benim ise malum mekanlardan biri içersinde olduğum dönemdi.

"Kavgam"ı "Abi"lerimden gizli ilk okuduğum dönem, gençliğin hani o dur durak bilmez heyecanını yaşadığım yıllardı. Hani derler ya, "başında kavak yellerinin estiği, aklın bir karış havada olduğu" yıllar. Üstelik zihnimin derinlikleri çocukluk döneminin önyargıları ile doluydu. Hiç bir kitabı o güne kadar böyle şevkle ve şehvetle okumamıştım: Her cümle sonunda "Hitler"e, her paragraf sonunda ise Hitler'in yedi nesline rahmet okuyordum. Kitabı bitirdiğimde ise, sanırım bütün Almanya ile akraba olmuştum.

Yıllar sonra kitabı ikinci kez elime aldığımda, artık ben de bir "abi"ydim. Üstelik bulunduğum mekanda okuduğumuz kitabı babamdan gizlemek zorunda olmadığım için ders kitabı arasından okuma ihtiyacı da duymuyordum. Tersine, bulunduğu mekanı alnının akıyla fetheden "muzaffer" bir devrimci edasıylaaçıktan açığa kitabımı okuyabiliyordum. Kitap okumakta önceleri özel bir amacım yoktu. Aslında çevremde pek "entel" biri sayılmıyordum ama bu "özgür" mekanların entelleri gibi davranmak hoşuma gidiyordu. Yine de "Kavgam"ı ikinci kez okuduğumda (artık küfür etmeyi filan bırakmıştım) nihayet Nazizme ve Hitlere ilişkin bir şeyler kafamda şekillenmeye başladı. Gerçi "faşizm, tekelci burjuvazinin en gaddar, en zalim eli kanlı diktatörlüğü" gibi politik önyargılardan henüz kurtulmuş değildim ama artık birinci elden bilgilenmeye sahip olduğumdan, tahakkümün en korkunç türevi olarak gördüğüm faşizm hakkında daha gerçekçi araştırmalara yönelebilecek güçteydim.

Çok sonraları geçmiş politik önyargılardan sıyrılıp, kendimi bir liberter olarak tanımladığımda, tahakkümün en korkunç cisimleşmesinden başka bir şey olmayan Faşizmin ideolojisini ve bu ideolojinin şamaroğlanlığına dönüştürülen Hitler gerçeğini daha iyi anladım. Artık şundan kesinlikle eminim Adolf Hitler kesinlikle "ırkçı bir deli" olamaz. Çok sığ bir tanımlama olmakla birlikte belki ona ırkçı denilebilir ama bir deli asla!..

Bugün birçok "resmi tarihçi" ve "dünya politikasına yön verenK" tahakkümcü zihniyetler, Alman faşizmini Hitlerin kişiliği ile özdeşleştirerek, Almanya'nın kanlı tarihini ekonomik ve politik çıkarlar uğruna aklamaya çalışıyorlar. Dünyanın nabzının kendi ellerinde olduğuna inanan bu "demokratik" kişiler Hitler'in tembel bir öğrenci olduğunu, annesiz babasız sevgiden mahrum yetiştiğini, sanatçı olma isteğine rağmen iki kez girdiği Güzel Sanatlar Akademisi sınavlarını kazanamadığını, bu başarısızlıkların onu giderek insanlardan kopuk olarak bir düş dünyasında yaşamaya ittiğni falan belirterek, dengesiz, ruh sağlığı yerinde olmayan bir adam portresi çiziyorlar.

Oysa, Hitlerin Nazizmin lideri olarak tarih sahnesine çıkışı onun ruh haliyle falan açıklanamaz. Tersine politik "deha"sı onun bir deli değil ama konusunda uzman bir tahakküm lideri olduğunu gösterir.

Birinci Dünya Savaşının hemen ertesinde Almanya İşçi Partisine girdiği ilk günden (Eylül 1919) öldüğü 30 Nisan 1945'e kadarki politik yaşamı bizzat bunu belgelemektedir: 1920 yılında üyesi bulunduğu Almanya İşçi Partisinin adını Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi olarak değştiren, 1921'de Partinin tartışılmaz tek lideri olan Hitler'den başkası değildir.

Daha Kasım 1923'de bazı subayları da örgütleyerek tarihe "Birahane Darbesi" olarak geçen darbe girişiminde bulunan yine odur. Başlamadan biten bu darbe girişiminin ardından beş yıl tutuklu kaldığı cezaevinde yazdığı Kavgam kitabıyla alman halkının duygularına seslenmiştir. Nitekim tutukluluk süresinin bitiminde Nazi partisinin Almanya'nın önemli potansiyeline sahip sağ partilerinden biri olan Alman Ulusal Halk Partisiyle önce ittifak kurmuş, ittifakın ardından bu partiyi absorbe ederek, liderlerini etkisizleştirmiştir. 1930 seçimlerine gelindiğinde Naziler 6 milyon oy alarak ülkenin ikinci partisi durumuna gelmiş, 1932'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kısmi oy kaybına rağmen, yürüttüğü propaganda ve SA'ların şiddet hareketi sonucunda yeni Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg tarafından Ocak 1933'de Şansölye (Başbakan) ilan edilmiş bunun ardından gelen ünlü Reichstag yangını olayı ve bunun yarattığı sonuçlar yine onun tahakküm etme zihniyetinin doruk noktasında olduğunu gösterir. Bütün bunların ardından gelen 1933 seçim başarısı, 1934'te generallerin desteğni de alarak kendini "Führer ve Reichkanzler" ilan etmesi ve bunu 19 Ağustos 1934'te yapılan oylamada oyların % 90'ını alarak onaylatması onun ne yaptığını bilen bir politikacı olduğuna işaret eder.

Yine ülke içerisinde sürüp giden jenosit politikasıyla eş zamanlı olarak, diğer ülkelerle imzaladığı saldırmazlık paktları ve bu paktların hemen ardından hiç beklenmedik bir anda taarruza geçmesi onun aynı zamanda bir asker olarak da yeteneklerini gösterir. Öyleyse hala onun deliliği ya da sapıklığı konusunda bunca ısrar neden?

Avrupada yıllardan beri faşizme karşı sürdürülen bu vurdum duymazlık 1970'li yıllarda ortaya çıkan Neo-nazi hareketlerin güçlenmesine önayak olmuştur. Yıllar yılı neo-Naziler, bir avuç serseri, uyuşturucu müptelası, Hitler hayranı zavallılar olarak gösterildi. Onların ortaya çıkışlarına ve varoluşlarına olanak veren dinamikleri görmek istemeyenler Ocak 1989'da yapılan seçimlerde neo-Nazilerin % 11'lere varan miktarda oy alması karşısında dehşete kapıldılar.

Avrupa'yı TIME'dan, Der Spiegel'den, Le Monde'dan izlemekle yetinen ülkemiz basını, tıpkı Avrupalılar gibi neo-Nazileri bir alt kültür versiyonu olarak değerlendirip, dazlaklar vb diyerek küçümsemekte. Ne zaman ki Hitlerin 100. doğum yıldönümü nedeniyle neo-Naziler Türk mezarlarına saldırdı, o zaman herkes cümbür cemaat feryadı bastı. Bugün resmi çevreler, faşizme atfen Hitler'i "yüzyılın en tahripkar teröristi" ilan ededursunlar, Almanya'daki yabancılar neo-Nazi dehşetinden kurtulmak için evlerinden dışarı çıkamıyorlar.

Kısacası söylemeye çalıştığım şu ki; Faşizme karşı mücadele, ne onu liderlerinin şahsında küçük görmeyle gerçekleşir, ne de politik önyargılardan kopmamak kaygısıyla doktriner bir tutum izlemekle mümkün olabilir.

Faşizm sadece bir delinin, bir ruh hastasının, paranoyak eylemi olmadığı gibi, yalnızca sınıf çıkarlarını gözeten bir azınlığın kukla hareketi de değildir. Faşizm bundan daha kapsamlı bütünsel bir harekettir.

Bugün ülkemizde de Nazizmin vahşetini Hitler'in kişiliğne, Hitler'in kişiliğni ise Güzel Sanatlar Akademisine giremeyişine bağlayanlar, arkasına Suudi desteğini almış "takunyalı faşizmin" ayak seslerini duyduğumuz şu günlerde konuyu bir kez daha düşünmelidirler.

ERKEK TAHAKKÜMÜNÜN KÖKENLERİ ÜZERİNE

Rosella Di Leo

Çev: S. Alaca

Bir arkadaşım, bana, Kuzey Somali'ye yaptığ gezi sırasında konuk olduğu, "islami Komünizm" gibi bir formül üzerine oturan, büyük bir tarımsal cemaatteki gözlemlerini anlatmıştı. Ev sahipleriyle birlikte halının üzerine oturmuşlar, çaylarını içerken onların eşitlikçi ilke ve yapılarının uzun uzun açıklanışını dinlemişti. Sonra da bu eşıtlikçi bağamda kadınların konumunu sormuştu (O sırada kadınlar büyük bir uysallıkla çay servisi yapıyordu.) Bu alışılmadık soru karşısında karizmatik dinsel şef, biraz rahatsız olmuş, biraz da "erkek erkeğe" konuşur tarzda bir ses tonuyla: "Siz de bilirsiniz, peygamber bile der ki, kadınlar erkeklerle benzerdir, ama eşit değildir" demişti.

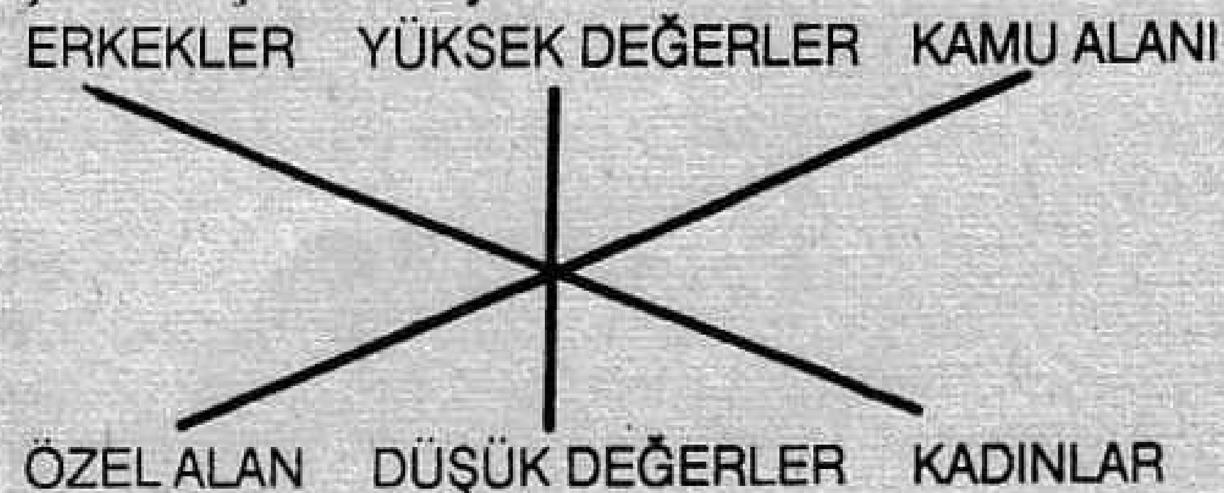
Bunca samimi bir şekilde ifade edilen bu düşünceden uyarılarak insan türünün tarihine doğru bir gezinti yapıp en köklü ve en yaygın insan kültürünün, başlığ altında toplanabileceğ bir kavramın kökenlerini aramaya giriştim: Patriarkal kültür.(1)

Bu zorlu işe girişmeden önce netleştirilmesi gereken belirli noktalar var. İlk önce zorunlu bir mütevazilik ilânı. Bu araştırmaya başlarken cinsel eşitsizliğin kökenlerini bulabileceğimi düşünüyordum. Ama araştırma sürecinde bu düşüncem boşa çıktı. Kıyaslama yapmam mazur görülürse kendimi, Nil'in kaynağnı ararken sürekli keşfedilmemiş bölgelere uzanan çatallarla karşılaşan Livingstone'a benzetiyorum. Bir kere daha Dünyada ve Cennette bizim felsefemizce düşlenenden daha fazla şey olduğunu görüyorum. Bu mitik kaynağa ulaşmadan önce, daha çok seyahat düzenlemek, keşifler yapmak ve kâbuslar görmek gerekecek. Ama macera çekiciliğinden bir şey yitirmiyor. Ve nasıl Livingstone kendi zamanında, modern uydular gibi araçlara ahip olmaksızın uzun ve yorucu bir çabaya girdiyse, biz de karmaşık bir teknik aletimiz olmaksızın sadece insan bilgisinin sınırlılıklarıyla bu işi üstlenmek zorundayız. İnsan türü kendi kültürünün içine tamamen batmıştır ve yüksek bir yerden de objektif bir bakış atabileceğimizi ummayalım. Bizim tek seçeneğimiz belirli kesinlikler ve sorulara sahip olarak uzun bir araştırmayı üstlenmektir.

Bu kesinliklerden biri yönelişimizi belirlediğimiz saptamada ortaya çıkıyor: eğer kökenler aranacaksa bu kökenler varmış gibi kabul edilecek ve cinsel asimetrinin bir doğal olgu değil bir kültürel olgu olduğu temel alınacaktır. Bu saptamanın ayrıntısına girmeden, şunu görebiliriz ki, eğer cinsel asimetri, insan türünün biyolojik oluşumundan kaynaklanan bir doğal olguysa, biz bugün, açıklanamaz bir paradoksa tanık oluyor ya da ona katılıyoruz: Kadın'ın "doğal" durumunu reddetmesi. Eğer dişinin itaatkarlığı genetik olarak belirlenmişse, kadın tamamen ve tartışılmaz bir şekilde doğasıyla nitelenecektir, onun bilinci ve varlığı tam bir üst belirlemeye bağlı olacaktır. Ama bugün, bunun aksine (buradaki "bugün 18. yüzyıl sonunda kadınların kurtuluş hareketlerinin başlamasıyla başlar) kadın'ın inkâr edilemez bir şekilde kendi "doğa"sını reddettiğni görüyoruz. Tam da bu başkaldırı eylemiyle kadınlar, düşünülemez olanı düşünerek, dişinin "ikincilliğinin" doğadan kaynaklanmadığını aksine kültürün bir ürünü olduğunu ortaya koyarlar.

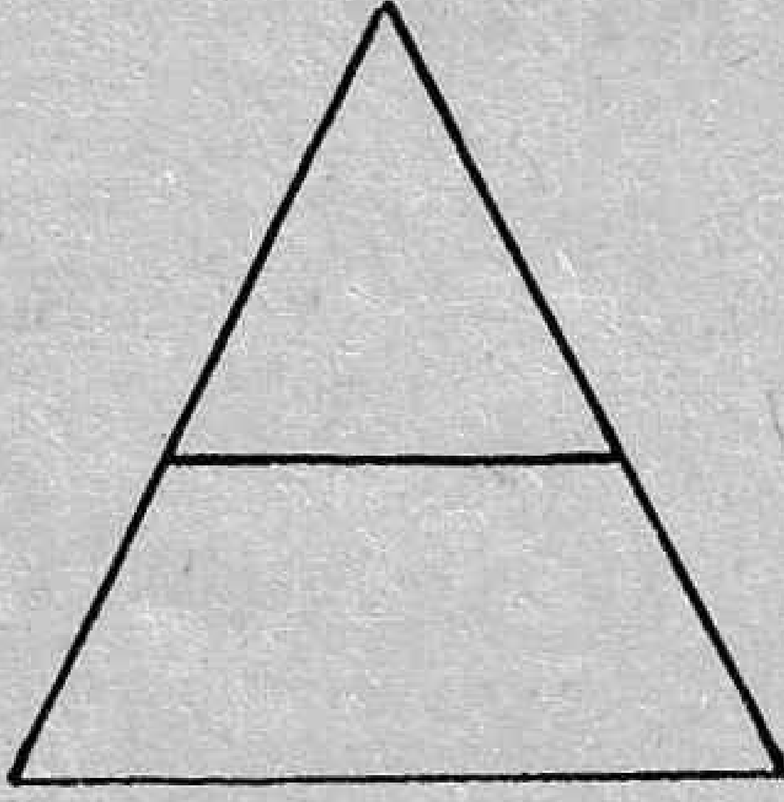
Kökenlerin araştırılmasına dalmadan kısaca patriarkal kültürlü toplumlarda cinsel asimetrinin biçimleri olarak görülen olguların bir çerçevesini oluşturmak. Hiyerarşik toplumsal yapılanmaya sahip olan bu toplumlar, bir kamu ve bir de ev alanlarına ayrılırlar birincisi ikinciyi belirler ve biçimlendirir; ev çevresine sıkıştırılan kadınlar politik iktidardan dışlanırlar ve ekonomik rolleri ne olursa olsun ev alanında da erkek tahakkümüne itaat altına alınırlar; eşitlikçi olmayan bir kültürde kadın ve erkek etkinliklerine, yaklaşımlarına, verilen anlamlar hiyerarşik bir zincirde yer alırlar. Bu nedenle patriarkal kültür toplumları kendi aralarında bazı farklılıklar gösterseler de, tahakkümün alanında kalır ve birbirinin içine geçen iki parça içerirler: bir yanda kamu kalanı ve erkekler öte yanda da kadınlar. Kamu alanından aile biriminin üzerinde yer alan içinde bütün topluma biçimlendirici bir hiyerarşik model sağlayan, tahakkümün geliştiği kurumlar, etkinlikler ve örgütleri kastediyorum. Burası toplumda erkeğin yetki alanıdır. Ev alanından kastım ise tamamen kamu kalanı tarafından belirlenen temel toplumsal birim (bu ailedir geniş ya da değil) çevresinde oluşan "minimal kurumlar"dır. Burası da toplumda kadının yetki alanıdır.

Bu bölünmenin ortaya nasıl çıktığına daha sonra bakacağız. Şimdilik tahakküm eden erkek alanına maledilen "yüksek" değerlerle tahakküme uğrayan kadın alanına maledilen "düşük" değerler kavramları çevresinde düzenlenmiş bir kültüre ve hiyerarşik bir toplumsal yapıya sahip olan bu uyumsuzluk toplumunun genel çerçevesini çıkarmak yeter.

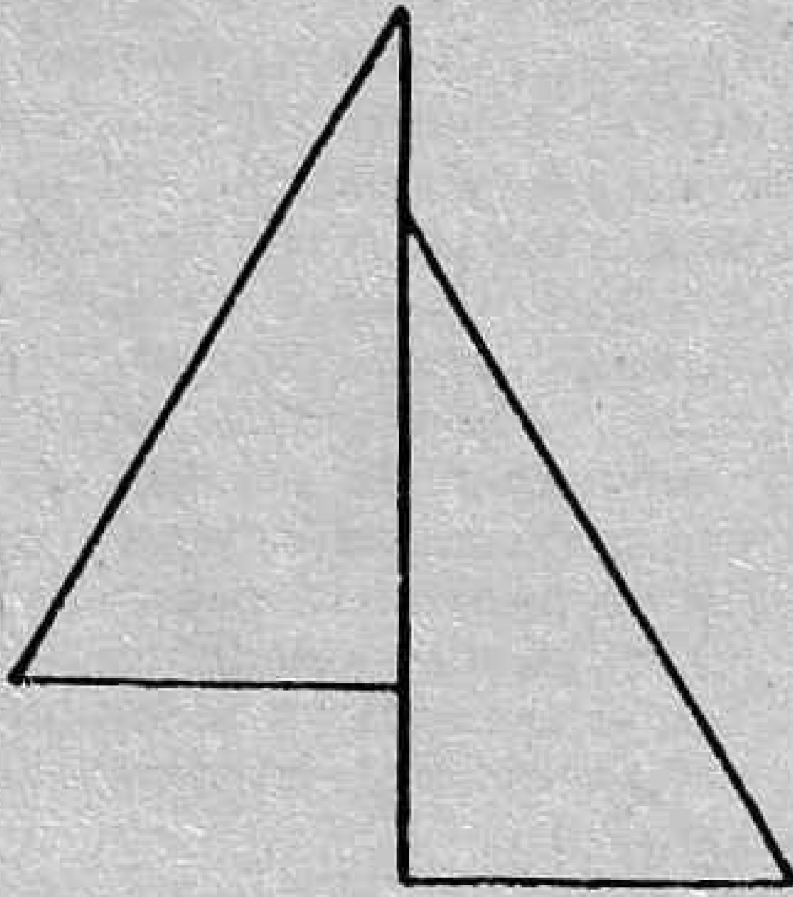

Toplumun bu eşitsizlikçi düzenlenişi temelinde, varolan cinselliğin birbirine zıt iki imgelemi ortaya çıkar. Bir yanda erkek; merkezi, toplumda belirleyici unsur, üstelik bunları da "doğasının" ona verdiği, soyutlamacı, akılcı ve etkin olma özelliklerine borçlu. Bütün karar oluşturma iktidarı onun ellerinde toplanmış; "üstün nitelikle" kültürel değerleri yaratıyor (kadının tanımlanışı bile buna dahil); o toplumun en saygın rolleri ne ise hepsini üstlenmiş durumda. Öte yanda kadın, periferde, "doğası"nın edilgenlik, pratikçilik, düşüncesizlik özellikleri nedeniyle toplumsal gövdenin kıyısında yer alıyor; toplumda az ya da hiç saygınlığı olmayan işleri o üstlenmiş. Toplumdaki etkin unsur olarak tanımlanan erkek ona toplum tarafından sunulan seçim çokluğundan yararlanırken, toplumun nesnesi olan kadın en yakın ilişkide olduğu erkeğe göre tanımlanıyor; toplumsal olarak kabul görmüş tek yaşam biçimimin nesnesi oluyor: evlilik (bu da baba otoritesinden koca otoritesine yasal geçiş) ve annelik.

Buna rağmen bu imgelemlerin tanımın selameti için unutulmaması gereken, farklı patriarkal kültürlerde ortak olan iki soyutlaması vardır. Önce tanımı basitleştirmek bahasına da olsa, cinsler arasındaki karmaşık eşitsizlikçi ilişkileri toplumsal piramidin iki farklı düzeyinde düşünebiliriz ve buna göre üst kısım erkeklerin alt kısım da dişilerin olur.

Ama bu basitleştirme teorik bir zorlamadır ve toplumdaki cinsler arasındaki çok fazla karmaşık ve eklemlenmiş asimetrik ilişkileri hiç bir şekilde açıklayamaz. Bu durum dikey eksenden birbirinden ayrılan ve dişi yarı-piramidinin zirvesinin erkek yarı-piramidinin zirvesinden aşağıda olduğu iki yarım piramitte daha iyi açıklanabilir. Böylece eşit koşullar altında kadının toplumsal statüsü her zaman ve her durumda erkeğinkinden aşağıdadır.

Bu nedenle ben toplumun karmaşık yerleşiminin açıklanmasında tek bir piramidin ikiye bölünmüş görüntüsünü akla getiren cinsel eşitsizlik terimini değil de, cinsel asimetri terimini kullanmayı tercih ediyorum.

Yukarıdaki imgelerde bulunan ikinci soyutlama da genelleştirmedir, ideal modeldir ve farklı patriarkal kültürlerin dinamik gerçekliğiyle tam bir uyum içinde değildir. Böylesi kavramları çağdaş batı toplumunda kısmen eskimiş kılan bir hizadan çıkış vardır ve istisnai durumlar toplumsal gerçekliği yetkin olarak temsil edemezler. Gerçekte bugün batı ülkelerinde kadının salt bir toplumsal nesne olduğu, marjinal ve etkisiz olduğu doğru görünmüyor.

Son 20-30 seneye kadar toplumun gerçekliğiyle uyumlu olan ideal model her ne kadar açıksa da, kadın durumunun hızla ve yaygın olarak değiştiği de o kadar açıktır. Her ne kadar bugün büyük miktarda kadın belki de çoğunluk, yukarıdaki modeldeki gibi yeralmışlarsa da sağlam bir azınlık bile modelin eskimiş olduğunu ortaya koyar. Batı dünyasında cinsel asimetri her gün biraz daha bulanıklaşmakta ve onun çıplak varlığı karşı dursa da şimdi patriarkal kültürün "krizinden" sözetmek mümkündür. Bu kriz batı toplumunun üzerinde durduğu değerler sisteminin daha genel bir çöküşünün bir parçasını oluşturmaktadır: bu süreç bu yazının kapsamında ele alınamayacak kadar karmaşıktır. Şimdilik bizim amacımız için, batı toplumunda cinsel asimetri sorununun teorik basitleştirmelere girmeden, bütün bunları ortadan kaldıracak bir analitik berraklıkla ele alınması gerektiğini belirtmek yeter. Bu berraklık liberter görüş açısı için zorunlu olan bir hipotezi ele almamızı da sağlayacaktır: cinsel asimetri, toplumun eşitsizlikçi yapısında herhangi bir köklü değişime neden olmaksızın azalabilir hatta yok olabilir.

Sorunun merkezi yanına dönersek, cinsel asimetriye yönelik her düşüncenin, onun yaygınlığına ve varlığına baktığında bu görüngünün evrenselliğine ilişkin hipoteze katılma eğiliminde olduğunu görürüz. Antropologların büyük çoğunluğu, bu yoldaki inançlarını vurgulamışlardır. Ve bu varsayılan evrensellik, Michelle Rosaldo'nun da bize anlattığı gibi varolan toplumlardaki senkronik ve bilinen toplumlardaki diakronik her araştırmayla kanıtlanmış görünüyor. Her ne kadar Rosaldo ve büyük miktarda antropolog, çeşitli tarih öncesi toplumlarda kadına verilen büyük toplumsal önemi kanıtlar gözüken bazı arkeolojik buluntulardan haberli olsalar da bu mitler ve buluntular üzerinde ancak çok spekülatif ve doğrulanamaz açıklamalar kurulabileceğine inanmaktadırlar. Bu temkin, kadın/erkek ilişkisini tersine çevirmiş gibi görünen bazı toplumlarda, derinlemesine bir çözümleme ile "klasik" asimetrinin ifadesi olacak şekilde iktidarın babanın ailesinden değil de ananın ailesinden bir erkeğe verilmesi olgusundan da etkilenmektedir.

Boylece çok değişik yer ve zamanlardaki çok değişik toplumlarda insan kültürünün görüntüsü bu durumu yineler görünmektedir. Birbirlerinden binlerce mil uzaklıkta binlerce yıllık farklara rağmen cinsler arasındaki asimetrinin kökenlerini açıklayan farklı kültürlerin sayısız miti, birbirine şaşılacak derecede benzemektedir.(2) Bu nedenle insan kültürünün zorunlu bir olgusu olarak cinsel asimetrinin evrenselliğinin ileri sürülmesi haksız görünmemektedir.

Bu hipotezin doğruluk ölçüsü için Claude Levi-Strauss'un bunu amaçlamamış da olsa yardımına başvurabiliriz: "... bütün insanlarda ortak olan herşey, zorunlu olarak, grupları birbirine karşıt ya da farklı kılan gelenek, teknik ve kurumlardan kurtulanlardır.(...) Bu nedenle insanda evrensel olan herşeyin kendiliğindenlikle nitelendiğini ve doğal düzene ait olduğunu, ama kültüre bağlı bir normla ilişki içinde göreceli ve özgün özellikler taşıyabildiğini ileri sürebiliriz." Bu tanım, bizim zaten reddetmiş olduğumuz birşeyi, cinsel asimetrinin varsayılan evrenselliğinin erkeğe bahşettiği, kadın üzerindeki tahakkümün kaçınılmaz biyolojik karakterini kabul etmektedir. Öte yandan Levi-Strauss nerede kural varsa orada kültürün olduğunu kendisi ilan etmektedir. Öyleyse bize sadece, eğer cinsel asimetri sürekli, tek biçimli ve kodlanmamış ise onun doğal olduğunu, yok çeşitli, sürekliliği olmayan ve kodlanmış ise kültürel olduğunu kabul etmek kalmaktadır.

Şimdi, herhangi bir uygarlığı ele aldığımızda, cinslerin toplumsal davranışlarının şansa, "kendiliğindenlik" alanına bırakılmadığını aksine kılı kırk yaran bir toplumsal düzenlemeye konu olduğunu açıkça görürüz. Gerçekte bir kere net biyolojik belirlenmeler kesinleştiğinde doğa geri çekilir ve cinsel davranışı tanımlanmamış bırakır, bu boş alan hemen kültür tarafından istila edilir, bu onun ilk ödevidir, yine Levi-Strauss'un sözleriyle, "grubun grup olarak varlığını sağlamak ve şansın yerini örgütlenmeye bırakmak gerçekte kültür" düzenin olmadığı yere bir çeşit düzen getirir." Ve belirleyici unsurun doğa değil de kültür olduğunu kanıtlamak için sadece değişik insan toplumlarında cinsel rol ve davranışların reddedilemez çeşitliliğine bakmamız gerekmektedir: sözgelimi bütün toplumlarda cinsler arasında iş bölümüne raslarken bir toplumdan diğerine dişi ya da erkek olarak tasarlanan roller ve davranışların büyük ölçüde değişken olduğunu görürüz.(3) Bu da cinslerin toplumsal davranışlarının evrensel davranış modelleri dayatan içgüdüsel etkenlere değil, ama bir toplumdan diğerine büyük ölçüde değişen kültürel değerlendirmelere dayandığının başka bir onayıdır. Dahası her toplum, sadece cinsel asimetriyi mitleriyle açıklamaz (zaten bu da bir onaylatma gerekliliği duyulduğuna işaret eder) ama aynı zamanda belirli bir kültürel

bağlamda bunların alacağı özgün biçimi titizlikle kodlar. Bu. onların tek biçimli ve kodlanmamış olduğu hipotezini dışlar. Şimdi antropolojinin ne kadar büyük bir bölümünün (feminist olanı dahil) cinsel asimetriyi evrensel bir görüngü olarak kabul ettiğini görelim.

Hemen başlarken söyleyeyim, sözümona bu apaçık evrensellik. antropolojide çok yaygın olan tahrif edilmiş bir okumanın meyvasıdır. veri bir olguyu gerçekte kısmi olmasına karşın genel olarak varsaymaktadır. Böylesi yanlış bir perspektif, dünyayı kendi kibirli kavramlaştırmasıyla "kendi imgelemine" indirgemeye çalışan batı kültürü için, tamamıyla tipiktir. Kendi etnosentrik felsefesine boğazına kadar batmış olarak, kendi hiyerarşi ilkesini. bütün gerçekliği kendi modeline indirgeyerek diğer bütün insan toplumlarına uygulamaktadır. Bu nedenle tahakküm toplumunun diğer bütün kültürel özellikleri gibi cinsel asimetri de evrensel olmaktadır: tahakküm nasıl evrensel olduysa öyle. Böylece patriarkal kültürü tanımlarken kısmi bir gerçeklik olarak kabul ettiğimiz olgu. yani cinsel asimetri ile hiyerarşik bir toplumsal yapının birlikte varoluşu, gerçekte tahakküm toplumunun evrensel bir kültürel özelliği iken mutlak bir gerçekliğe dönüştürülür.

Cinsel asimetrinin bu yanlış anlaşılmış evrenselliğinin kökenlerini tanımlayınca, hala çok az bilinen bir alan olan tarihsiz ve tahakkümsüz toplumlara ,(Pierre Clastres'ın tanımları) tahakkümün yokluğu durumunun cinsel asimetrinin de yokluğuna dönüştüğünü göstermek için göz atacağız.

Ama burada bir an, iktidar ve cinsel asimetri ilişkisinin daha derin bir çözümlemesine girmeden, etnosentrizm sorunu için durmakta yarar var. Clastres şöyle yazıyor: "Hala güçlü olan hata çok önceden saptandı, bu, antropojik araştırmayı sürekli engelledi: etnosentrizm bütün dikkati onları özdeşliğe indirgeyip sonuçta yok etmek üzere farklılığa yöneltti.(...) öte yandan kendisini doğudan evrensellik alanına yerleştirmek isteyen ve sıkı sıkıya özgünlükle sarılmış olduğunu kavramayan etnolojinin sözümona bilimsel soylemi çabucak tam bir ideolojiye dönüştü." Bu perspektifin, antropolojinin önemli bir bölümünü "zorlayıcı politik iktidar" (yine Clastres'in tanımı) toplumlarını ve onun kültürel özelliklerinden biri olan cinsel asimetriyi nasıl evrensel olarak görmeye yönelttiğini görmüştük. Bu formülasyonun reddi, yakınlarda. 1970'lerde Amerika'da yükselen ve "feminist" antropoloji olarak tanımlayabileceğmiz akımın eleştirisinde birinci dereceden önemli bir yer tutarak ortaya çıktı. Bu akımın en büyük katkısı cinsel asimetrinin her çözümlenişinde temel olan batı etnosentrizminin özgün bir veçhesini açıklamak oldu: Androsentrizm(insan merkezcilik)

Androsentrizm, sözcüğün de gösterdiği gibi batı antropolojisini karakterize eden, gerçekliğe erkek-merkezli bakış anlamına gelmek eğilimindeydi. Bu sadece diğer toplumlara cinsler arasındaki ilişkinin asimetrik çözümlenişini zorlamakla kalmadı ama aynı zamanda kadının toplumdaki rolünü marjinal olarak izah etti: bu rolü erkeğinkine dahil etti ya da tamamen reddetti. Böylece insan türünün tarihi, "ikinci cins" tanımsız bir dünyaya ve bir figüran rolüne batarken. insan macerasının "gerçek" baş aktörüne, erkeğe mal edilerek erkeğin tarihi haline geldi.

Evans-Pritchard'ın Nuer'ler arasındaki araştırmasının ifade edilişi, geleneksel antropolojinin androsentrik yaklaşımını anlamakta oldukça önemli bir ipucu oluşturmaktadır. "Nuerler de bütün diğer halklar gibi cinslerine göre bölümlenmiştir. Bölünme, bu kitabın konusunu oluşturan yapısal ilişkiler açısından sınırlı ve olumsuz bir önem taşımaktadır. Önemi politik olmaktan çok, ev hayatına ilişkindir ve dikkate değer değildir." Böylece kadınların politik alandaki yokluğu sorunu, çabucak halledilivermekte ve öyle görünmemeksine karşın, açık bir olguymuş gibi ele alınıp gerçeklik tarafından sorgulanmaksızın sunulmaktadır.

Feminist akım, erkek merkezli kültürün onu gömdüğü derinliklerden kadını çıkarmak yönelişiyle. geleneksel antropolojinin bütün metodolojik çatısını sorgulamaya başlayarak, bu androsentrik yaklaşıma başkaldırdı. Bu araştırmanın iki acil ve özgün sorunu vardı: batı antropolojisinin bıraktığı ürkütücü veri yoksunluğunun üstesinden gelmek ve halihazırda toplanmış olan verileri eleştirel olarak gözden geçirerek, erkeklerce yazılmış bu erkek tarihinden, daha doğru ve daha tamam bir kadın ve insan imgesi çıkarmak. Bu cinsel asimetri konusunda tanımlayıcı her araştırmanın ilk hedefi olmalıydı.

Bu kolay olmayan görev için gerekli coşku, mantıksal olarak. feminist antropolojinin gelişiminde reddedilemez bir etkiye sahip olan kadınların kurtuluşu hareketinden sağlandı. ikinci cinsin bilinmeyen kimliğini yeniden kurmak ihtiyacı, kadınların kurtuluşu hareketinin içinden doğdu ve bu ihtiyaç feminist antropolojide insan türünün tarihini bugüne kadar konu niteleyen androsentrik kavramlardan kurtararak yeniden yazma çabası haline geldi.

Buna rağmen, antropolojik araştırmadaki bu devrimci dönüşümüyle olumladığımız feminist hareket ya da onun en yaygın eğilimi. kendi içsel sınırlarının sıkıştırmasına uğramıştı.(4)

Herşeyden önce hareket sürekli bizim daha önce basit piramitte gösterdiğimiz cinslerin yatay tabakalandırılması çözümsel basitleştirmesine düşüyordu. bu, gerçekliği kendi içinde kadının olumlu nitelikleriyle yüklü, erkek unsurun ise şeytani ve sadece olumsuz özelliklerle yüklü olduğu bir sahte bölümlenmeye indirgeyen optik-teorik yanılsamaydı. Bu bölünme bize aşırı derecede idealize edilmiş ve soyut iki imge sunarak; cinsel asimetrinin daha derin bir anlayışına ulaşmayı zorlaştırıyordu. Gerçekte çok özgün tarihsel ve toplumsal bir kategorinin özelliklerini keşfetmek için bu iki imgeye biraz yakından bakmak yeterlidir - Batı ülkelerindeki beyaz burjuva kadın ve erkek.(5) Nasıl bugün batı kültürü dünyadaki baskın kültürse, bu toplumsal modellerde, batı kültürü içindeki baskın tiplerdi ve bu özgün model çok daha alacalı bulacalı olan kadın ve erkek kavramlarının bütün temel karakteristiklerini içerirmişçesine sunulamazlardı.

Cinslere bu soyut bakışla çok yakından ilintili olarak kadınların kurtuluşu hareketinin diğer bir çözümsel sınırı da hala çok önemlidir. Bir bütün olarak hareket hiyerarşik yapı ve iktidarın gerçek bör çözümlemesinden yoksundur. Erkek iktidarı ve cinsel hiyerarşinin yapısı en derin köşelerine anlamın en ince gölgelerine kadar çözümlendi. Ama sıfatsız iktidar, mutlak bir toplumsal kategori olarak iktidar tartışılmamıştı. Bakışlarında iktidar, özüne karşı çıkılmaksızın insan toplumunun az çok "doğal" bir olgusu olarak beliriyor ve sadece erkek iktidarı olarak bozuşmuşluğu nedeniyle tartışmaya açılıyordu. Feminist eleştiri. kendi mantığı içine hapsedilmiş olarak hiyerarşik düzenleyici ilkenin tanımladığ ideolojik alan içinde aşağı yukarı dolaşıyor ve özgün asimetriyi reddetmekle onun arkasındaki ilkenin toptan reddi arasında herhangi bir bağ kuramıyordu.

Bu talihsiz teorik sınırlılık, antropolojideki feminist akımı da, tam da tahakküm toplumunu insan toplumu olarak gördükleri için. geleneksel antropolojiinin akıntısı içine geri atıyordu. İktidarın toplumun vazgeçilmez bir olayı olarak miskince kabul edilişi. feminist antropolojinin onca eleştirdiği etnosentrik perspektife geri dönüşün yolunu açıyordu: Hayalet tekrar tekrar ortaya çıkıyor.

Cinsel asimetri üzerine düşünme sürecini ilerlettiğimizde teorik bir yol ayrımı ile karşı karşıya kalıyoruz. Bir yandan çağdaş toplumda toplumsal asimetri aracılığıyla yeniden üretilen mekanizmaların belirlenmesine yönelmek durumunda kalıyoruz. Öte yandan da mitik kaynaklar konusundaki araştırmamızı derinleştiriyoruz.

Birinci yol şüphesiz en somut ve en çok sonuç verenidir ve dolayısıyla onun ihmal edilmiş olduğunu düşünmüyoruz. Özellikle feminizm cinsel asimetrinin kökenleri herneyse diyerek bu alana yüklendi. eğer bugün biz bu durumu değiştirmek istiyorsak asimetri durumunu üreten ve kalıcılaştıran mekanizmaları belirlemek için uğraşmalıyız. Önerilen hipotez, cinsel asimetriyi belirleyen motivasyonların zaman içinde yokolmasıyla, asimetrinin kendisini üreten mekanizmaların kalıcılığ sayesinde potansiyel olarak kalacağıdır. Ayrıntılı bir çözümlemeye girmeksizin (bu konuda zaten geniş bir literatür olduğu düşünülürse: Simone de Beauvoir'ır "klasik" çalışması bile yeterlidir) kendimizi en önemli mekanizmaların kısaca belirlenmesiyle sınırlayacağız.

Önem açısından birincisi, kesinlikle, kuşaklar boyunca erkek ve dişileri asimetrik cinsel modele uyduran cinslerin kesin olarak farklı toplumsallaştırılmasıdır. Farklılaştırılmış toplumsallaştırma, ruhları derinden etkileyerek bir kültürün iki cins için öngördüğü "içsel" psikolojik özelliklere uygun olarak, erkek ve dişi kişiliklerinin biçimlendirilmesine katkıda bulunur. Toplumda katı cinsel iş bölümü, toplumdaki erkek ve dişi rollerinin bölünüşünü derinleştirir; böylece toplumun erkek damgalı bir kamu ve dişi damgalı bir özel alana bölünüşü sayesinde iki farklı dünyanın sınırları kristalize olur.

Bu seçimin doğruluğunu tanısak bile, buna itiraz edebiliriz, çünkü mekanizmaları etkisizleştirmek için kaçınılmazlığı açık olan bu yol asimetrinin yeniden üretimini es geçerek onu ortadan kaldırmak için yetersiz kalmaktadır. Eğer asimetriyi üreten birincil nedenler saptanmaz ve ortadan kaldırılmazsa bizim önünü kestiklerimizden başkaları

harekete geçebilir ve asimetriyi sürdürebilir.

Daha öncede bu tip bir seçimi savunmak için ileri sürülen düşünceye değinmiştik; bu hipotezler çok spekülatif olarak ortaya çıkıyorlar. Denilebilir ki, bu hipotezleri doğrulamanın olanaksızlığı, bizim kökenleri kendi istemlerimizle kurma riskini içinde taşır, böylece mitolojik bir açıklama yapmış oluruz. Ve bu tehlike gerçek bir tehlikedir. Ama bunun insan bilgisine içsel ve önlenemez bir tehlike olduğu söylenemez mi? Gerçekliğin ve özellikle insan gerçekliğinin "akılcı" ve "objektif" izahlarının hepsi kültürün özgün mitleriyle içiçe değilmidir (objektiflik ve rasyonellik de bizzat batı kültürünün mitleri değilmidir)? Mit ve gerçeklik kaçınılmaz bir şekilde içiçe geçmişlerdir; onlar insan bilgisinin kaçınılmaz dokuma tezgahıdırlar.

Bu düşünceleri izleyerek ve hala cevaplandırılmayı bekleyen sorularca uyarılarak, taşıdığı bütün sorunların farkında olmama karşın ben ikinci yolu seçeceğim.

Öyleyse, ilk olarak yukarıda formüye ettiğim hipotezlere biraz daha derinlemesine girelim. Cinsel asimetrinin kökenleri üzerine yapılan açıklamalar doğal/kültür ikilemiyle karşı karşıya gelen iki zıt kampta büyük bölünmeye uğrarlar.

Bu durumu, bir yanda cinsel asimetriyi biyolojik motivasyonlarla açıklamaya çalışan ve öte yanda da insan türünü temel olarak kültürel bir görüngü şeklinde kabul edip cinsel asimetriyi insan seçiminin alanına koyan teorilerde görürüz. Birincisiyle kısmen çakışan ikinci bölünme iktidarla ilgilidir, alanı, bu iki toplumsal görüngü arasında bir neden sonuç ilişkisi ya da bir etkileşim altında görenlerle, ikisi arasında herhangi bir rabıta görmeyenler olarak bir alt bölünmeye tabi tutar. Bütün "doğacı" hipotezler açıkça, iktidarı, cinsel asimetriyi belirleyen bir etken olarak tanımazken, ikinci gruba girer ve birinci grup "kültürcü" açıklamaları içerirken bunlarda iktidar karşısandaki konumlarıyla kendi aralarında farklılaşırlar.

Şüphesiz doğacı gruba giren teoriler, (bugün hızla çöküyorlar) daha öncede vurguladığım gibi cinsel asimetri için herhangi bir köken arayışında değildirler, o, bir doğal olgudur. Bunlar kadının edilgen ve itaatkar doğası karşısında erkeğin etkin ve baskın doğasını savunur ve bunun insanlık tarafından düşünülmüş değil, ama biyolojik etkenler tarafından dayatılmış olduğunu ileri sürerler. Bu kaba güdüsel determinizm herhangi bir savunulurluğa sahip görünmese de binlerce yıl cinsel kültürün kurucu kavramı olmuştur. Tabi ik bu, bu kadar basit açıklanmamış, insanın biyolojik farklılık temelinde kültürel olarak kurulduğu ileri sürülerek karmaşıklaştırılmıştır. Patriarkal kültür çürütülemez farklardan yola çıkarak bunları uzlaşmaz bir gözle görüp, insan türünün etrafında döndüğü bir çift kavrama indirgemiştir: Doğa ve kültür.

Erkek insan üstünlüğünün alanını -kültür- mülk edinmiş ve kadını doğa alanına hemen hemen bir insan öncesi durumuna indirgemiştir. Bu indirgeme dişinin yaşamında varolan devresel özelliklerin, doğanın devreselliğiyle benzeştirilerek meşrulaştırılmıştır. Öte yandan erkek kendisini biyolojik belirlenmeden bağışık görmüş ve kendisini doğayı aşabilme yetisine sahip türlerin tek temsilcisi olarak kurup türümüzün ayırd edici özelliğini üstlenmiş -sembolik kapasite. Kültürün tek yaratıcısı rolünü üstlenen erkek bu konuda kadının rolünü reddetmiş ve onu "doğa içiliğe" mahkum etmiştir. Toplumsal alan aşkın karakteri nedeniyle erkeğin etkinliğinin ayrıcalıklı alanı olurken, kadın dünyasının sınırı, toplumsal önemin biyoloji tarafından belirlenip sınırlandığı ev alanına indirgenmiştir. "İnsanlık erkektir" diyor Simone de Beauvoir "ve erkekler kadınları otonom bir varlık olarak değil, kendileriyle ilişki içinde tanımlarlar.(...) Kadın erkekle ilişkisi içinde belirlenir ve farklılaşır, erkek değil; o asli karşısında talidir. Erkek öznedir, Mutlaktır, kadın ötekidir." Kadını nesneleştiren ve "öteki" kılan erkek, hemen bu sürecin devamını yaratır: "Öznenin kendini gerçekleştirmek istediği andan itibaren onu sınırlayan ve olumsuzlayan öteki ona gerekli olur; özne kendisini ancak kendi dışında bulunan bu gerçeklik yoluyla fark edebilecektir." Bu nedenle kadın erkeğin kendini tanımlamasını sağlayan nesnedir. Bu nedenle patriarkal kültürün bize bıraktığı kadın tanımı tanımın nesnesini anlamaktan çok, erkeği anlamakta kullanışlıdır.

Erkeğ, kadını sembolik kapasitesinden soyutlayarak "doğal" duruma düşürme çabasıyla nitelenen, kadının kültürel tahrifi sürecine başlamaya görüten nedenler ilgiye değer. Biz tamamen olmasa da kısmen tatmin edici olan teze, yani erkeğin kadının yeniden üretici kapasitesine duyduğu tepki karşısındaki öc duygusunun önemli olduğuna katılıyoruz. Magli'nin belirttiği gibi erkek bu üretici kapasitede kültür tarafından denetlenmesi gereken bir yaşam ve ölüm gücü görmüştür.(6) Biyolojisi tarafından bu sihirli üretici kapasiteden yoksun bırakılmış erkek entellektüel yaratıcılık kapasitesini mülk edinerek kendini kadın karşısında üstün kılabilirdi, bu onu, kültürün doğa ve kendinin diğeri karşısında üstün olduğu iddiasına götürdü.

Gerçekte kadının yaygın sembolik kapasitesizliği iddiası, onu doğa dünyasına zincirler görünen bu iddia, kadının nesneleştirilmesini meşrulaştırmak isteyen patriarkal kültürün bir icadından başka birşey değildir. Merlin Stone"un patriarkal kültür belirmeden önce binlerce yıl egemen olmuş dinsel kadın kültürüne ilişkin ilginç kitabı, kadını soyutlama kapasitesini geliştirmekten alıykoyan şeyin patriarkal kültür olduğunu göstermektedir. Kadının asimetrik kültür tarafından bize sunulan "doğa"sının çok net bir doğum tarihine de sahip olması, kökenlerin kültürde yattığına başka bir kanıttır.

"Doğacı" hipotezler alanını terk etmeden önce biyolojik olgusal açıklamadan daha incelikli bir açıklamaya gönelen ikinci ve daha sinsi bir akıma bakalım. Buna göre kadın artık "doğal olarak" aşağı değldir ama daha çok onu toplumda marjinal bir role zorlayan "biyolojik kaderinin"•kurbanıdır. Annelik, insan yavrusunun uzun süreli bağımlılığı, daha az fiziksel güç, işte bütün bunlar maalesef kadını insan türünün içinde geliştiğ av gibi olaylardan uzak tutmuştur. Bu kadının marjinal bir role ve biyolojik işlevlerine daldığı bir evrim sürecidir. Böylece kadınların aşağı konumu "doğalarında" yazılmamıştır ama yine biyolojik olarak belirlenmiştir. Bu durumda toplumun kökenleri cinsel asimetrinin kökenleriyle uyumlu olacaktır.

Bu, insan türünün evriminin aşırı derecede etnosentrik bir çözümlenişidir. Buna göre bizim hiyerarşik ve eşitsizlikçi kültürümüzün bir parçası olan asimetri, göçebe ve avcı-toplayıcı topluluklar gibi çok farklı toplumsal ve tarihsel durumlara yapıştırılmaktadır. Böylece türün evrimine erkeğin katkısı abartılırken kadının katkısı reddedilmekte ya da küçümsenmektedir. Bu konuda Sally Slocum'un bu tezi çürüten ve bugüne kadar sadece avla (dolayısıyla erkekle) bağlantısı kurulan evrimsel olayların, kadının etkinlik alanında benzerlerinin olduğunu gösteren kitabı ilginçtir. Toplumda yaşamın gelişmesi için gereken işbirliği, hem erkeklerin büyük av organizasyonunda ve hem de dişilerin ev organizasyonunda bulunabilir. Sembolik kapasitenin gelişmesine yol açan dilin karmaşıklaşması av için olduğu kadar kadınların yetiştirdiğ çocukların toplumsallaştırılması için de kaçınılmazdır. Teknolojik kapasitenin gelişmesine yol açan yeni aletler icat edilmesi, av silahları kadar ev aletleri için de geçerlidir.

İnsan evriminin bu utanmazca androsentrik yorumunun örtüsü bir kere açıldığında, kadının biyolojik işlevlerinin onun toplumdaki rolünü belirleyerek neden onu ikincil bir konuma zorladığını sorabiliriz. Türün devamı için o kadar temel olan çocukların büyütülmesi, toplumsallaştırılmasının, ev alanın idaresi gibi topluluk için elzem olan bir işlevin aşağı olarak görülmesi hiç bir şekilde açık bir cevap taşımaz. Yine aynı şekilde neden illaki avlanmanın toplumsal olarak yüksek olduğu, perspektiflerimizi geliştirdiğ ve neden erkeklerin giriştikleri, mülk edindikleri bütün etkinliklerin toplumsal olarak yüce iken kadınlarınkinin aşağı olduğunun ikna edici bir cevabı yoktur. Bu nokta aslında çok açıktır; toplumda belirli bir rolün içsel değeri değil ama o rolle hangi cinsin özdeşleştiği o rolün yerini belirler: böylece erkeksi olan yüksek; kadınsı olan aşağıdır. Kadının ikincilliğinin köken ve açıklamalarını onun "doğasında" aramak zorunlu değildir, aksine cinsel farklılıkların ve bunlara ilintilendirilen toplumsal rollerin kültürel yorumunda aranmalıdır bu.

Margaret Mead için "bir insan toplumunun saf ve basit bir biyolojik olguya özgün bir değer yüklemek için bunca fantazi üretmesini" görmek şaşırtıcı olmuştur. Gerçekte biyolojik olgu nötraldir, o ancak kültürel olarak tanımlanmış bir değerler sistemi çatısı içinde pozitif ya da negatif değerler yüklenir. Bu, biyolojik etkenin önemini inkar etmek anlamına gelmez, o cinsleri birbirinden ayırır ve karakterize eder ama onların toplumsal davranışlarını kararlaştırmaz. Cinsel asimetrinin kültürel açıklanışı kültürel ve biyolojik etkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini tersine çevirecek kadar ileri gitmiştir. Gerçekte "kültürel yoğurulma" kavramının formüle edilişiyle bu ilişki altüst olmuştur: toplumsal olğuyu belirleyen biyolojik etkenler değil, onları değerlendiren ekreğin kültürel kapasitesidir. Belirli bir kültür diye yazıyor Margaret Mead "onun içinde doğan bireyleri cins, yaş ya da özgünlükler ayrımı gözetmeyen bir davranış biçimi yüklemeye zorlayabilir." Kültürel etkenin insanları bireysel yapılarının ötesinde

önerilen modellere zorlayabilen gücü, sadece kadınlar arasında "dişi" özelliklerin erkekler arasında da "eril" özelliklerin yayılmasını açıklamaya değil, aynı zamanda bir kültürde "dişi" olanın aynı "doğal" yayılma yoluyla diğer bir kültürde "eril" olabilmesini de açıklar.

Cinsel asimetri konusunda Claude Levi-Strauss'un tavrı "Hısımlığın Temel Yapıları"ndan çıkarılabildiği kadarıyla çelişkilidir. Bu konuyla doğrudan ilgilenmese bile, insest (yakın akraba cinsel ilişkisi ç.n.) yasağı konusundaki teorisinin temelinin önemli bir kısmını kaçınılmaz olarak bu konu oluşturur. İyi bilindiği gibi, Claude Levi-Strauss insest yasağını, doğadan kültüre geçişin ve böylece toplumun kurucu eylemi diye niteleyip, kesin bir "nokta" olarak önerir. Bu yasağın amacı ona göre "toplumun sahip olduğu karılar ve kızların en mükemmel mallar olarak tam ve sürekli bir dolaşımını sağlamaktır. "Buradan kalkarak da şöyle yazıyor "başka bir aileyle akrabalık bağları toplumsalın biyolojik olan kültürel olanın da doğa karşısında üstünlüğünü sağlayacaktır." Ama toplumun en değerli malları olarak tanımlanan kadınlar aynı zamanda kıt mallardandır. Gerçekte diyor "bütün erkeklerde görebileceğimiz köklü çok eşlilik eğilimi, uygun kadın sayısının her zaman yetersiz göründüğünü doğrular". Çok eşlilik (burada çok karılık) cinsler arasındaki demografik denge nedeniyle evrensel bir düzeyde görünmez, bu şefleri ayırd eden bir ayrıcalık olur: "iktidarlarının ödülü".

Sürecek

IVIR ZIVIR SAYFASI

1. "Bu kişiler acı çekmiyorlar... onlar doğuludur" sözü kime aittir!

a) Adolf Hitler
b) Karl Marx.
c)Kristof Kolomb
d) III. Selim

2. Bir soyutlama olarak ekonomi, soyutlanamadan önceki toplumlarda, ekonomi meraklılarınca ne olarak adlandırılabilirdi?

a) Zanaat
b) Prekapitalist ekonomi
c) Kem küm
d)Zangoçluk

3. Aşağdaki gibi bir cümleyi en çok kime yakıştırabilirsiniz? "Yapılması gereken üç iyi davranış ile yapılmaması gereken 72 kötü davranış şunlardır"

a) Albert Einstein
b)Conan
c) Fahriye abla
d) Mao Zedung

4. Şu cümleler kime aittir? "Kamuya ait koridor ve merdivenlere tükürmek, sigara izmaritleri atmak bir 'ufak' şeydir, ama kültür ve ekonomi yönünden önemi 'büyük'tür. Gerçekten yola tüküren biri sefil serserinin biridir. Ekonomiyi biz hiç bir zaman bunun gibilerin keyfine göre canlandıracak değliz. Böyleleri bir bardağı salt umursamazlığından ötürü kırar, çizmesini boyamaz ve hiç kuşkusuz tifo mikrobunun tekidir"

a) Mustafa Kamil Zorti
b) Nalan Hanım
c)Leon Troçki
d) Aksak Timur (Timurlenk)

5. Aşağıdaki ifadeler kime aittir?

"Komünistler bir işçi hakları savunusu, barış ve özgürlük programı olan 1919 Faşist Programını kabul ederler. İtalyan halkıyla birlikte bu Faşist Programın gerçekleştirilmesi için dövüşmeye hazır olduğumuzu ilan ederiz"

a) Palmiro Togliatti-İtalyan Komünist Partisi Genel sekreteri
b)Hepsi
c) Hiçbiri
d) Bazısı

6. Şu cümle kime aittir?: "Komünistlerle bizim birbirimizi yememiz aslında korkunç bir şey"

a) P.J. Goebbels
b) II. Abdülhamid
c) VI. Lenin
d) XI. Melahat

7. Şu dizelerin sahibi hangi maskulinist Türk şairidir?

" sayın simon dö bovuar:
kızlık mızlık falan fıstık
zar mıdır perde midir
pilav mıdır zerde midir
her neyse işte
hiçbir önemi yok gibi görünüyorsa da sizce
bizim buralarda son derece önemlidir bu mesele
...
sonra bir de şu var yani:
belki de bilmezsiniz ama
bizde delikanlılar
kadın denen o meçhule
kancık eşşek gerçeğinden varırlar!
...
evet oturup şimdi
...
bir güzel kafa çekmeliyim
artık etekliliğin şerefine"

a) İbrahim Tatlıses
b) Hain evlat Ökkeş
c) Clark Gable
d) Hasan Hüseyin

8. Şu görüşler hangi dergiye aittir?

"Proleter evlilikte erkek egemenliğ sönmeye yüz tutmuştur... Gelenek, görenek ve toplumsal değer yargıları dışında erkeğin kadına baskı uygulayabileceğ bir üstünlüğü kalmamıştır. Ayrıca erkeğn maddi durumu fuhuşa yönelişini engeller"

a) Bilim ve Teknik dergisi
b) Sızıntı
c) Akbaba
d) Yeni Çözüm

9. Amerika'yı kim keşfetmiştir?

a) Kristof Kolomb
b) Americo Vesputci
c) Piri Reis
d) Kızılderililer kelaynak mıydı yani?

CEVAPLAR

1. (b) "Sur les societes precapitalistes". Aktaran Edward Said "Oryantalizm" sf. 270.
2. (c)
3. (d)
4. (c) "Sosyalizmin Güncel Meseleleri" sf. 87
5. (a) "Appel aux Fascistes" Paris 1936
6. (a) 31 Ocak 1926 tarihli güncesinden aktaran W. Shirer, Nazi İmparatorluğu s. 203
7. (d) "Simon dö Bovuar'a Apaçık Mektup" adlı şiiri
8. (d) Yeni Çözüm, "Kadın ve Sömürü" broşürü, s. 30
9. Bunun cevabını da siz bulunuz.

SOLDANSAĞA

1. En bi fena devlet düşmanı akım. 2. 1239 yılında Anadolu'da ortaya çıkan dinsel-ortaklaşmacı halk ayaklanmasına katılanlardan her biri; eşekçede bir sözcük. 3. Bir çeşit ben; Türkiye'de yayınlanmış ilk liberter dergi 4. Geminin bir tarafı 5. Fazla malı olup gözü çıkmayan 6. Efendim anlamında bir sözcük; Obi ırmağının bir kolu 7. Osmanlıca'da başkaldıran, asi; Ispanya'da Bask bölgesi ulusal kurtuluş ordusu 8. Osmanlılarda kapıkulu zümresinin bir bölümü

HİYERARŞİK

1. Absurd; Osmanlı'da en büyük çanak yalayıcılarının ve çanağı yalananların dirlikleri 2. Teknolojinin, 2. büyük Japon katliamını sağadığ şehir. 3. Efendisiz'e....... olunabilir; vilayet 4. Bulmaca tanrısı; ispanya'nın, iç savaşta ağırlıklı rol oynamış ve bugün de hızla yeniden gelişen Anarşist işçi konfederasyonu 5. Her yıl 1 Mayıs'ta kutlanan, beş anarşistin öldürülmeleriyle sonuçlanan 1886 Haymarket olaylarının yaşandığı kent. 6. Nihayet 7. Küp şeklinde bir kumar aleti; bir nota 8. Süre; çoğul eki.

	1	2	3	4	5	6	7	8
1								
2						■		
3				■				
4							■	
5	■							■
6			■					
7				■	■			
8								

AHLAK, POLİTİKA, DOĞRULAMA

Turan Eray

Efendisizin daha önceki sayılarında sıklıkla ahlaktan ve politikadan bahseden yazılar yer aldı. Genel olarak bu yazılarda vurgulanan şey devrimci olabilmenin koşulunun ahlaklı olmak; etkinlik sağlayabilmenin koşulunun da politik önermelerde bulunabilmek olduğu idi. Ne var ki bu iki şey pek çok güncel durumda birbirine zıt görünümlere ve önermelere yol açabilecek potansiyeller taşırlar. Çünkü hareket tarzını belirleyecek bağnazca bir ahlakçılık kimi durumlar için kafayı taşa vurmak anlamı taşırken, politik kaygılar uğruna ahlaki kaygıların unutulması da nefes alan, hisseden insanın üstünü çizmek ya da bir bakıma taşı kafaya vurmak anlamına gelir. Bunun için bu iki eksen arasındaki gerilimi açık yüreklilik ve cesaretle kabul etmek gerekir.

Burada bir soru ortaya çıkıyor. Böyle iki eksenli bir yapıda doğrulamanın mümkünlüğü nereden kaynaklanmaktadır. Yani doğruyu iyi ve güzel ile tanımlayan, insan ilişkilerine estetik bir yaklaşım getirmeye çalışan ahlaki bakış açısı ile, toplumsal ilişkileri aklın yöntemleriyle kavramaya ve yöntemli önermeler ile etkin olmaya yönelen politik bakış açısı arasında bir gerilimi kabul ve inşa eden bizler için bu gerilim üzerindeki doğrulama nasıl bir düşünce tarzıyla mümkün olabilmektedir. Soruya vereceğm cevap belirtmeliyim ki felsefi bir icat ya da taraftarlık değil, zaten yapmakta olduğumuz şeyi bir açıklama çabasından ibaret olacaktır.

Düşünen ve hisseden bir varlık olarak insanın hareket edebilmek için doğrulara ve hareketlilik halinde de sürekli doğrulama süreçlerine ihtiyacı vardır. Bunun sonucu da doğrunun ne olduğu üzerine rengarenk bir tartışma alanıdır. Hemen herkes doğrunun gerçeklikle uygunluk taşıyan önermeler olduğunda birleşebilir. Ama bu uygunluğun nasıl olduğu ve gerçekliğin ne anlama geldiği konusu bizi ciddi bir tartışmanın içine çeker.

Gerçekliğn içinde barındırdığ tüm hareketler, yoğunluklar ve potansiyellerle birlikte önümüzde duran, verili bir alan olduğu ve doğrunun bu asıl'ın bir sureti olması gerektiği görüşü genel olarak akılcı (rationalist) görüşlerin temel edindiği ve benim tartışmak ve ayrımlar koymak istediğim bir düşünce tarzıdır. Bu tarz düşünceyle insan zihnine düşen var olan ilişkileri anlamak, gerçekliği keşfetmektir. Ortaya çıkan suret aslına benzediğ oranda doğu olacaktır. Hükümlerin doğrulukları ancak diğer doğru olduğuna kanaat edilen hükümlerle uyumlu oldukları takdirde mümkündür ve bu gerek koşul aynı zamanda yeter koşuldur. Doğrunun ve gerçeğin bir olduğuna ve akılsal bir yapıda olduğuna inanıldığından, böylece deneyin elverdiği hükümlerden çok daha fazlasına mantıksal adımlarla ulaşılabilir. Akılcı akıl evrende kendini görme isteğiyle onun hareketliliği içinde yasaları ve sistematikliliği keşfetmeye yönelir. Doğru bir hüküm ya da tavır bu yasalara uygun olandır. Ben burada dinsel bir önyargı, bir insanbiçimleştirme görüyorum.

Bergson, doğru bir önerme ile gerçeklik arasındaki bağıntının bir kopya olmadığını ve ileriye dönüklüğünü vurgulayarak şöyle yazıyor:(1) "Doğru dediğmiz şeyler hareket halindeki gerçeklik arasında bize yol gösteren ve bu gerçeklik üzerindeki kontrolümüzü mümkün kılan ve nihayet tesir ve hareketimiz için bize en iyi şartları sağlayan hükümlerimizin topudur." Bu cümledeki fikre tümüyle katılıyorum. Öncelikle böyle bir bakış insanı edilgen değil etken bir konumda görmektir, "zekasına verilen kudret nispetinde iradesinden kısılan" (2) bir insan yerine istemleri, aklı ve iradesiyle tam bir insan görmektir.

Gerçeklikle doğruluk arasındaki ilişkinin kavranış tarzı neden sonuç ilişkisine bakışta önemle farkedilir. Nedenler ve sonuçlar insan zihnine ait soyutlamalardır. Bununla ifade edilen şey nedenselliği reddetmek değil nedenler ve sonuçların hiç bir zaman saf olarak mevcut olmadıkları, olayların ve ollguların karmaşık ve insan aklının asla kuşatamayacağ ölçüde çok etkenli dizilişleri arasında insanın kurduğu bağlantıların onun bilgi kaynakları ve daha da önemlisi koşullanmışlığı ile sınırlanmış bağlantılar olduğudur. Olayların özünde kendiliğinden ve "objektif" bir yanı olup olmadığı, temel sorunumuz yaşam olduğu için burada öncelikli bir tartışma değil. Bu konuda sadece objektif diye adlandırılan şeyin insan gözünün optik prensiplerine uygun bir yapıda olduğunu ve röntgen cihazının mı yoksa fotoğraf objektifinin mi daha objektif olduğunun pek sıralanamayacağını belirtmek isterim. Süreçler karşısında insanın algısının ve bilgisinin böylesi koşullanmış yapısı ile kullanışlı ve geçerli neden sonuç bağlantılarından söz etmek mümkündür ama temel nedenlerin zorunlu sonuçlarından behsetmek düşünceyi pek gösterişli bir sığlığa sürüklemenin ötesinde bir fayda getirmeyecektir. Bu bakımdan olaylara yaklaşımımızdaki koşulluluk bizim "tesir ve hareketimiz için elverişli hükümlere" sahip olmamıza engel değilken algının koşulluluğunu ve bilginin iradiliğini bilmek bizim önermelerimize esneklik sağlar. Kısaca neden sonuç bağlantılarının olayların özünde saf olarak bulunan ve bizim keşfedeceğimiz şeylerden ziyade zihinsel yaklaşımı mümkün kılabilmek için olayların zihinsel terimlere tercüme edilmesi ile bir ölçüde icat ettiğimiz şeyler

olduğunu söyleyebilirim. Böylece hep çuvallamak zorunda kalan tarihsel, maddesel veya dinsel zorunluluk tezleri karşısında insan iradesine ve istemlerine de hareket alanı sağlayan bir yaklaşım devrimci bir düşünce için çok daha bereketlidir.

Buna karşı "sen maddi gerçeklik karşısında bizim tümüyle kurmaca ve keyfi bir kavrayışa sahip olduğumuzu söylemekle bilginin imkansızlığına varıyorsun" diyenler olabilir. Ben buna bilgimin işlevliliğinden sözetmekle cevap verebilirim. işlevli olmayı sadece kullanışlılık anlamında kullanmıyorum. Aynı zamanda bilgimin şeylerin niteliklerine ve işlevlerine dair olduğunu söylemek istiyorum. En yalın nesneyi dahi, yani bizim önyargılı sosyal tezlerimizden çok daha tartışmasız bir varlığı dahi onun duyulabilir nitelikleri ve onda bizim gördüğümüz işlevleri ile birlikte algılarız. Bu nitelikler renk, şekil yumuşaklık veya daha karmaşık bir dizi özelliklerdir. Ortada bütün bu niteliklerin kaynağını teşkil eden bir şeyin varlığı bizce tartışmasız. Ama bu varlık onun niteliklerinin algılanması ya da kavranması durumunda bir yeniden varoluşa uğrar. Göz olmadan renkler yoktur. Değişen dalga boylarında ışıksal titreşimler ya da tanecikler vardır. Dalga boylarındaki değişikliklerse kendiliğinden bir takım basamaklar tarzında düzenlenmemiş olmakla birlikte bunların etkileri gözün yapısından dolayı gruplanmaya uğrar yani belli dalga boylarının oluşturduğu uyarılar o dalga boyunu bir renk olarak algılamamız sonucunu doğurur. Aynı şekilde saniyede 10.000 titreşimle 40.000 titreşim arasındaki nitelik farkı birinin insan kulağı için ses anlamı taşıması diğerininse ses olamayışıdır. Eğer şu masanın "sessiz" durduğunu kabul edecek kadar sağduyulu isek kulak olmadan ses olmayacağını da kabul etmek gerek. Ayrıca bu masayı masa yapan şeyin de bir kendilik değil, deney ve tasarımlar yoluyla bizim ona atfettiğimiz bir işlev olduğunu belirtmek gerek. Bu bakışla ünlü bir örneklemeye de göz atmak istiyorum. Denmiş ki aynı derede iki kez yıkanamayız. Bu ifadedeki anlam gerçekliğin dinamikliğini ve sürekli değşimin yaşandığını göstermek bakımından kıymetlidir, ama burada yanlış öncüllerden doğru sonuçlar çıkarılması gibi bir durum vardır. Aynı olaya bir başka açıdan bakalım. Eğer sorunu derenin ne olduğu olarak koyarsak görülür ki az önceki önermede dere ya belli bir su molekülleri kitlesi olarak ya da o su kitlesinin belli bir andaki konumu olarak tanımlanmıştır. Fakat ilkine göre dere sürekli yer değiştiren ve sonunda okyanusların bir yerlerinde aranması gereken bir şeyken ikincisine göre de "derenin aktığından " sözedemez oluruz ki bunların ikisi de abestir. İşte o derenin onyıllarca hep aynı adı taşımasını sağlayan şey onun tüm değişkenliğine karşın çevresindeki insanlara bazı nitelikleri ve işlevleri sürekli sağlaması, örneğin orada hep bir yıkanma imkanı olmasıdır. Yani filozof olmayan birinin aynı derede iki kez yıkandığını düşünmesi yanılsama değildir. Böylece bu ünlü önermenin yanlış olduğunu iddia etmiş değilim, yalnızca bu önerme kendinde gerçeklik alanına dairken ben insan tarafından yeniden varedilen bir gerçeklik alanını söz konusu ettim. Aradaki fark havada titreşen moleküllerle ses arasındaki farktır.

İşte içinde nefes alınan duygulanılan ya da ölünen alan bu yaşanan gerçeklik alanıdır. Bu yüzden de her cümlede, her yazıda ayrımını yeniden koymaya gerek duymadan, gerçeklik derken kastedilen alan budur. Öylesine ve anlamdan yoksun bir dizi yoğunluğun birbirine göre yer değiştirir, durur ya da birbiri üzerine yoğunluk diziliş veya hız bakımından değişiklikler meydana getirir olduğu tarzda kendinde bir gerçekliği tartışmak ahlaki ya da politik kaygılar açısından verimsiz görünüyor. Yaşanan gerçeklikte ise duyguların da düşünceler kadar, ahlaki değerlerin de mantıksal çözümlemeler kadar yeri vardır ve hatta bunlar hep bir ölçüde diğerlerini içlerinde barındırırlar. "Gerçek olan her şeyin akli olduğu" (3) düşüncesine devrimci bir düşüncede yer yoktur.

Gerçekliğin bu yapısı karşısında önermeler ne içerirler? Cevap kısaca "bir betimleme ve buna bağlı bir yönelim/yöneltim,"dir. Efendisiz'in çıkış yazısında şu ifadeler yer alıyor: "Gerçekleri çözümlemeye çalışacak bir yaklaşım, bu çözümlemeyi ancak 'yanlışlanabilir' önermelerle yapabilir..'Özgürlük kayalar üzerinde uçan bir martıdır' denebilir. Bu yanlışlanamaz.. ama politik planda bizi bir adım öteye kıpırdatmaz.. Ama politikalar saptamak yalnızca çözümlemeler yapmak da değildir.. aynı zamanda uygulanma alanları ve olanakları bulunan öneriler getirebilmektir."(4) Burada sözü edilen yanlışlanamazlık genelde bütün ahlaki önermeler için de geçerli bir durumdur, yeter ki saf olarak yani olgularla zenginleştirilmemiş olarak ifade olunsunlar. Benzer bir şekilde A. J. Ayer'in ifadesiyle: "Ses tonu ya da ünlem imleri tümcenin gerçek anlamına bir şey katmaz. Bu, yalnızca, bunun anlatımına konuşanın belli duygularının da eşlik ettiğini göstermeye yarar.. 'Para çalmak yanlıştır' dersem, olgusal içeriği bulunmayan yani doğru ya da yanlış olabilecek bir önerme anlatmayan bir tümce üretmiş olurum.. Etik terimlerin yalnızca duyguları anlatmaya yaramadığını da belirtmek uygun olur. Bunlar duygular uyandırmak ve eyleme yöneltmek için de kullanılırlar."(5) Diğer yanda politik bildirimler toplumsal ya da tarihsel deneylerin sayımı ya da analizi ile bizim hareketimiz arasında bir bağ kuran yanlışlanabilir önermeler olmak durumundadırlar. Bunlar saf oldukları ölçüde yani duygusal önlemlerle zenginleştirilmedikleri ölçüde aklın yöntemleri ile varolur ve tartışılırlar. Aklın yöntemleri ile varolamaları sayesinde tartışılabilir önermelerdirler. Ahlaki ve politik bildirimler arasındaki bu farklılık kimi düşüncelerde gerçekliğin akılsal olarak çözümlenmesine bir üstünlük ya da bir objektiflik atfedilmesine yol açarken kimi diğer düşüncelerde de aklın kendine yüklenen aşırı beklentilerle gerçekliği kuşatma ve fethetme yolunda hüsrana uğraması karşısında bir tür akıl düşmanlığına yol açmıştır. Ben her iki durumda da bir tek boyutluluk görüyorum.İlk durumda sonuç totaliter iken ikinci de kırgın ya da hazcıdır.

Oysa bu iki eksen arasında bir çakışma değil ama bir birliktelik mümkündür. Bu birliktelik birer birer hayat ifade etmeyen organların bedensel bütünlüğü gibidir. Öncelikle, bu her iki bildirim tarzı da hem bir betimleme hem de bir yönelim/yöneltim içermekle paralellik taşırlar. Bundan başka istemlerimiz dediğmiz şeyler akılsal ve duygusal süreçlerin içiçeliği ile beliren şeylerdir ve istemler bütün politik önermelerin varolma sebebidirler. Bir politik önerme ne kadar ikna edici olursa olsun istemlerle uygunluk taşımıyorsa yani duygulara da hitap etmeyi başaramıyorsa hareket ettirici bir önerme anlamı taşımayacaktır.

Saf haldeki duyguların bir doğruluk ya da yanlışlık taşımadıklarını belirtmiştim. Ama iletişimin sözkonusu olduğu durumda -ki biz insanlar arasında çok boyutlu bir iletişimin geliştirilebilmesinden yanayız- olguları konu edinen genellemeler içeren ve politik önermelerle bağdaşıklığı tartışılabilen değer yargıları sözkonusu olur. Konunun liberter devrim olduğu bizim durumumuzda örneğin "emek köleliği insan onuruna aykırıdır, yaşasın özgürlük!" dediğimizde özünde bir değer yargısı belirtmekle birlikte "emek köleliği" ile emeğin kapitalist ilişkiler içindeki itaat edişini konu ederiz. Ve bunun insan onuruna aykırılığı savı hiç bir doğrulanma ya da yanlışlanma yeteneğinde olmamakla beraber bizim sendikalarda ya da sendika dışı birliklerde nasıl bir mücadele tarzı önerdiğmizle karşılıklı uygunluğu sınanabilecek savlardır. Bu uygunluk pratik bir uygunluktur. Ancak düşünsel yapıda bu uygunluğu yakalamak güncel tavırlara kıyasla daha kolay olmakla beraber pek çok güncel durumda karmaşık ve kimi zaman acil sorunlar karşısında hem ahlaki hem de akılsal anlamıyla doğru bir tavır önerebilmek güç olabilir. Fakat böyle durumlar için bir öngaranti aramak sadece dogmatik bir sonuca yol açacaktır ve işte iki eksen arasındaki bir gerginlikten söz etmek bu anlamda sadece kabullenilmesi değil aynı zamanda korunması gereken bir şeyden sözetmektir. Yani bu gerilim bir yandan zorluk iken diğer yandan bir çokboyutluluk, bir dengedir.

Son olarak La Boetie'nin "Bir tiran yalnızca ona verilmiş olan iktidara sahiptir"(6) sözüne bir eklemede bulunmak istiyorum. Br insan sadece kendi iradesine tanıdığı varolma ve hareket etme imkanına sahiptir. Özgürlüğü bilincine varılmış zorunluluk olarak tanımlayanlar tam da malik olmamak anlamında yaratıcılıktan uzak "mülksüzlerdir." -Ki onlar bundan hoşlanırlar.

(1) H. Bergson, W. James'in "Pragmacılık" adlı kitabının girişinde yeralan makalesi, s. VIII, Milli Eğitim Basımevi.

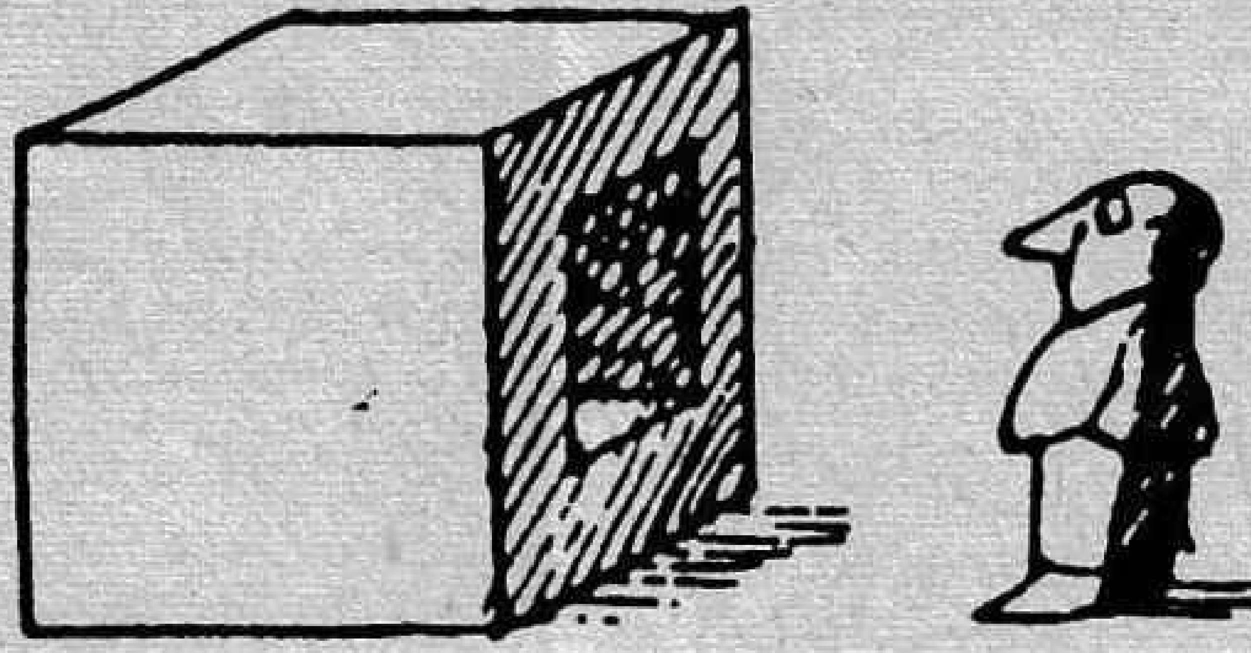
(2) a.g.e., s.IV.

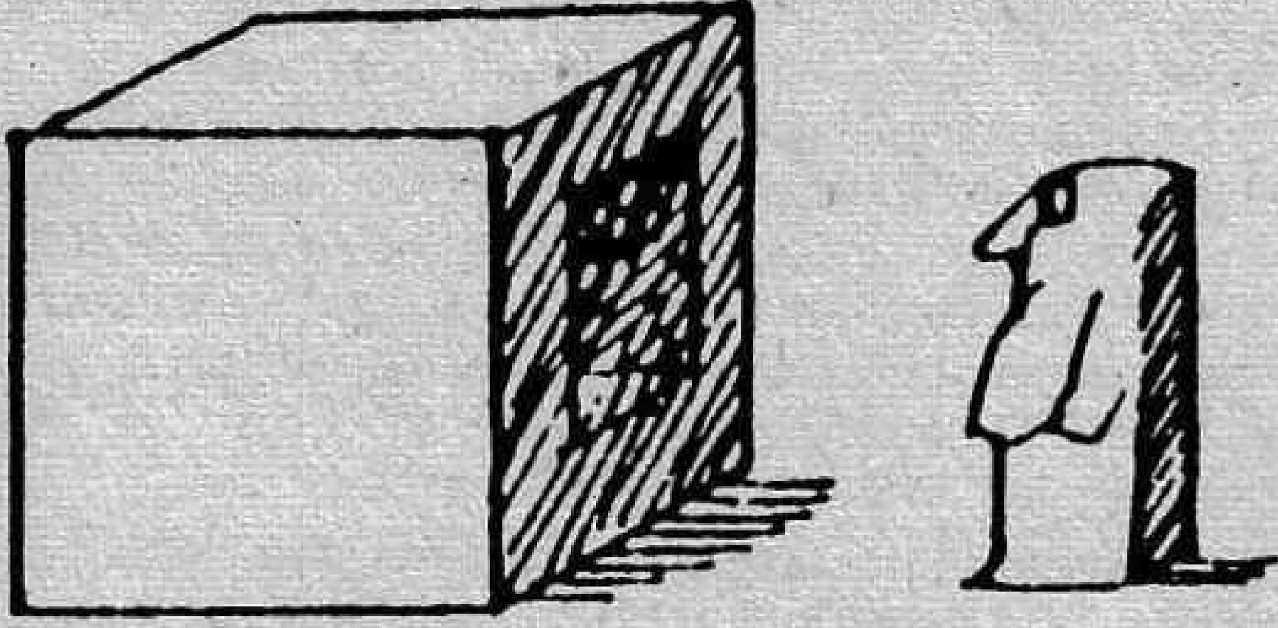
(3) Hegel'in bu yaklaşımı onun başaşağı edici izleyicisinin de temel bakış açısı olmuştur.

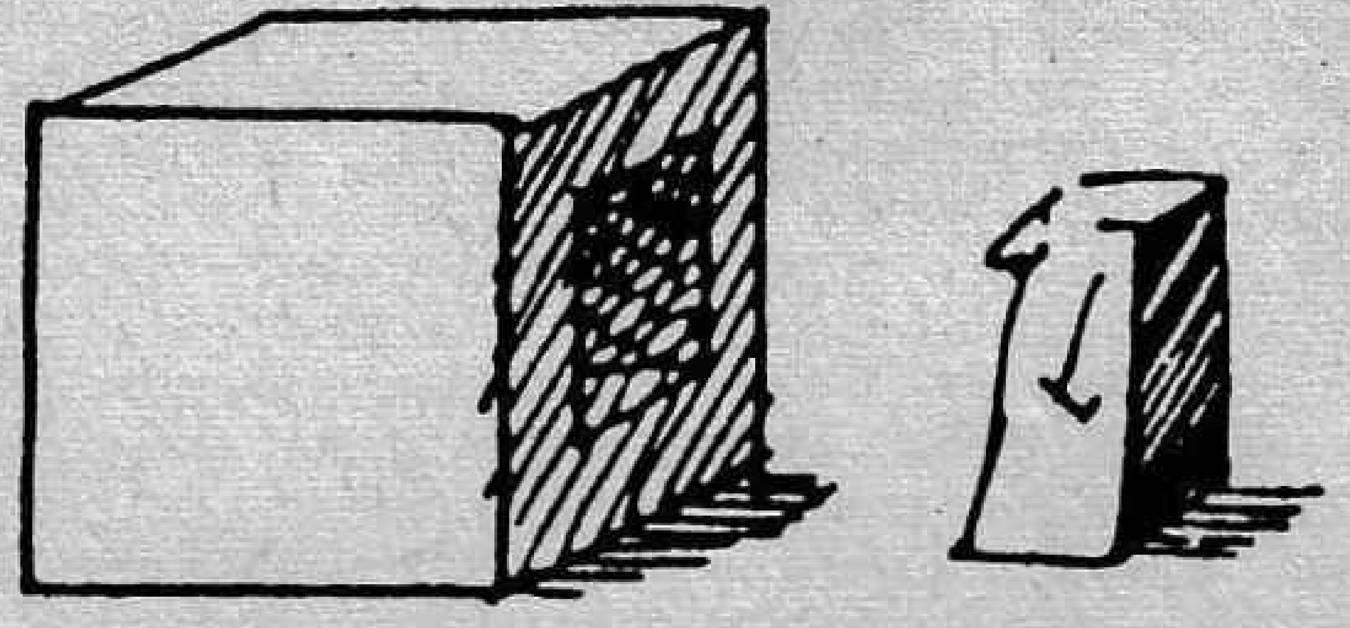
(4) Efendisiz, 1. sayı, "Niçin Efendisiz".

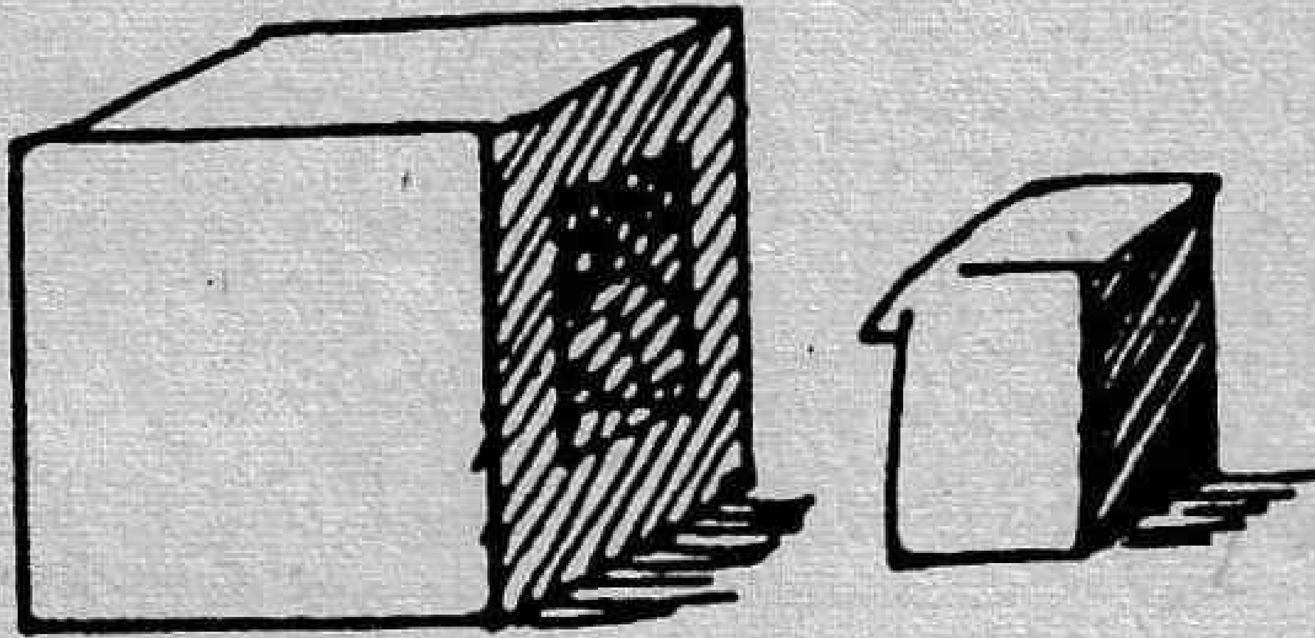
(5) A.J.Ayer, "Dil, Doğruluk ve Mantık", s. 102-103. Metis yay.

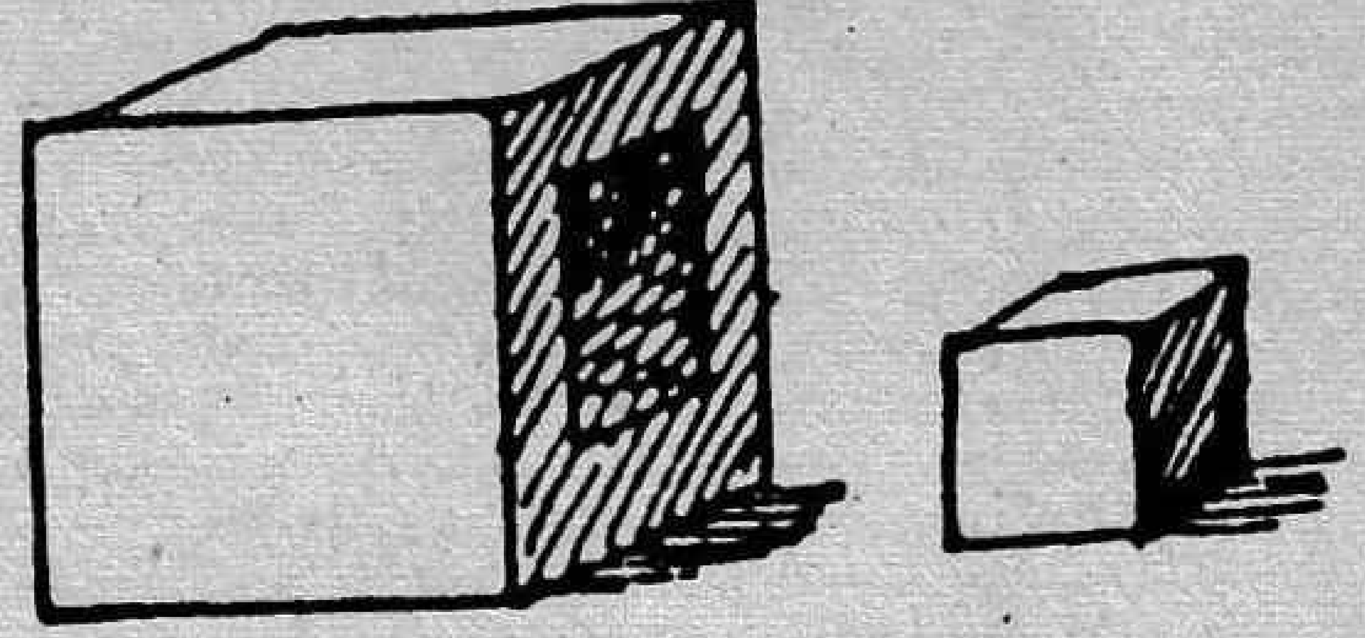
(6) Efendisiz'in 3. sayısında E. Colombo'nun "İktidar Paradigması Olarak Devlet" isimli makalesinin 22. dipnotundan alıntı.

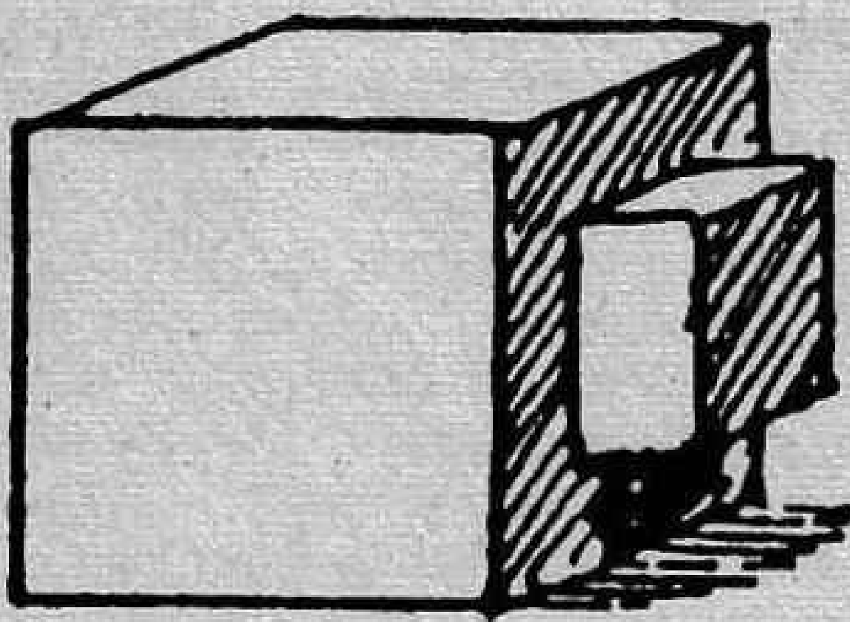

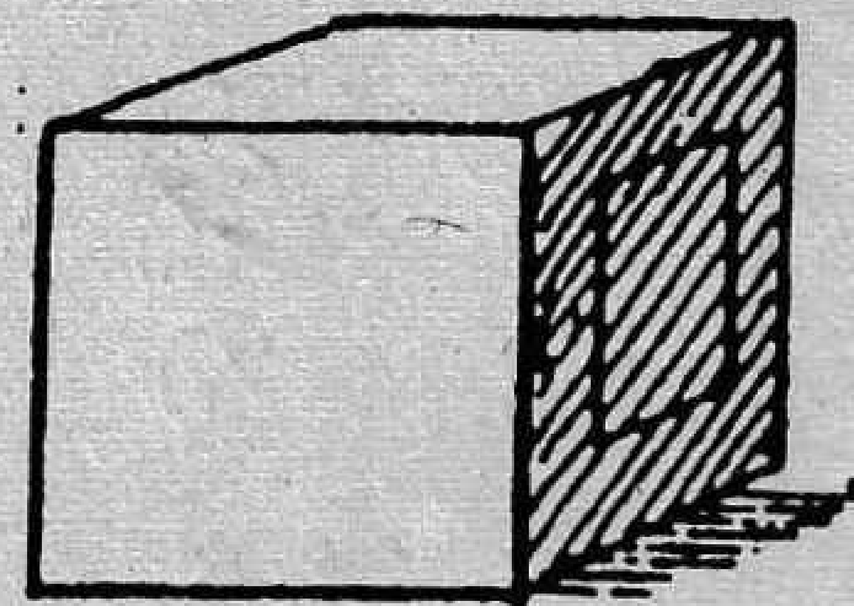

Özerk Yayıncılık adına sahibi ve yazı işleri müdürü: Ufuk Özcan
Yönetim Yeri: Piyer Loti Cad. Silahtar Mektebi Sok. Ahmet Bostancı Han
No: 11/7 Çemberlitaş İstanbul
Yazışma Adresi: Ufuk Özcan P.K. 953 34437 sirkeci İstanbul
Dizgi: Yayınevi
Basım: Gülen Ofset
Dağıtım: Ner Dağıtım 521 21 47